

MOLDVAI Magyarság

Gazeta Ceangăilor Maghiari din Moldova

2021. Tavasz

ÚJ SOROZAT XXXI. ÉVF. 1. SZÁM (324.)

SF. MARIA
MAGDALENA

Tartalomjegyzék

HALÁSZ PÉTER: Mikor Csík(falu)ba elindultunk	3
ZAKARIÁS ERZSÉBET: Csíkfalusi emlékeim és a <i>Miesnapok képei</i>	6
PETRES LÁSZLÓ: „El volt leve akkor es, tettek neveket”	7
Csíki római katolikus temetőjének családnevei	11
„Zöreges sokat tettek, úgy csináltak, hogy monták”	14
„S asztá jöttünk ki Csíkba”	25
Csíki archaikus imák	29
Példát adok, és példaképektől tanulok	30

Lapszámunk szerzői

HALÁSZ PÉTER
(1939, Budapest) néprajzkutató,
Gyimesközéplek

PETRES LÁSZLÓ
(1975, Újtusnád),
Lujzikalagor

ZAKARIÁS ERZSÉBET
(1956, Mikóújfalú),
néprajzkutató, Kolozsvár

Első borítón: Mária Magdolna, a csíki templom védőszentjének szobra a falu között
Hátsó borítón: Csíki nyírel, nyírásza, 1960-as évek második fele

E lapszámunk vendégszerkesztője PETRES LÁSZLÓ.

A lapszámunkban közölt fényképek Petres László és a szerzők gyűjteményéből származnak.

Kiadja a SZÉKELYFÖLD ALAPÍTVÁNY
A kiadásért felel: FERENCZES ISTVÁN elnök

Felelős szerkesztő: MIRK SZIDÓNIA-KATA
Munkatársak: BARTHA GYÖRGY, HALÁSZ PÉTER, IANCU
LAURA, ION NETE, OLÁH-GÁL ELVIRA, PETRES LÁSZLÓ
Korrektor: FERENCZ S. CSILLA
Grafikai szerkesztő, fotós: ÁDÁM GYULA
Tördelőszerkesztő: BODOR ZSOLT

Készült a Pro-Print Könyvkiadó digitális nyomdájában.
Tel.: +40 266 314 257 • Csíkszereda, Nagyrét u. 22. szám

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. szám,
tel.: +40 266 311026, e-mail: moldvaimagyarsag@gmail.com
Internetes elérhetőség: www.hargitakiado.ro

A lap ára: 5 RON. Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 20 RON,
külföldieknek egy évre 35 RON.

Előfizetni a szerkesztőségben vagy postai utalvánnyal lehet,
amelyet a szerkesztőség címére, SIMON ILDIKÓ nevére
kérünk postázni.

Bankszámla: Fundația Székelyföld BCR Miercurea Ciuc, Su-
cursala Harghita
Lejzámla (cont lei): RO10RNCB0152042365850001
Valutaszámla (cont valută): RO26RNCB0152042365850004

Folyóiratunk Magyarországon megrendelhető a Magyar
Napló szerkesztőségében (1092 Budapest, Ferenc körút 14.
I. em. 5. Tel: +36 14136672)

TÁMOGATÓINK

Felföldi Elek – Budapest

Fodor Albert – New York

Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár

Mikor Csík(falu)ba elindultunk...

1966 júliusában elindultam, hogy meglátogassam azokat az erdélyi ismerőseimet, akikkel K. A. barátom még orvos-tanhallgatóként barátkozott össze Marosvásárhelyen, aztán én is összeismerkedtem velük, s együtt jártuk be szülőföldjüket, a Székelyföldet. Aztán orvosokká avatva, a Romániában akkoriban általános gyakorlat szerint nem Erdélyben, hanem a Regátnak nevezett, egykori „Királyi Romániában” jutottak álláshoz, néhányan közülük az akkoriban ideiglenesen Gheorghe Gheorghiu-Dej nevet viselő Onyest kórházában. Az újonnan felhúzott, akkori szóhasználat szerint „szocialistának” nevezett lakótelep a magyar és román lakosságú Onyest falu – többségében románok által lakott részére épült, kórháza körzeti feladatokat is ellátott. A Homoród mentéről származó orvos barátom hamarosan felfigyelt arra, hogy betegek között számosan magyarul beszélnek, az idősebb asszonyok közül sokan nem is tudnak románul. Erről az érdekes felfedezésről írtak is levelükben, és K. A. budapesti barátommal elhatároztuk, hogy moldvai látogatásunk során felkeressük ezeket a falvakat. Akkor jártam életemben először Moldvában, eleink által Etelköznek nevezett tájon. Onyestre érve örömmel hallottuk, hogy egyik fiatal betegét pár napja eresztette haza.

Nosza, látogassuk meg! Másnap korán indulunk K. A. barátom motorizált babakocsihoz hasonló, de az előkelő BMW márkát viselő autóján. Először dél felé kellett utaznunk a Tatros mentén, aztán az Adzsud nevű városkánál északnak fordulnunk, s immár a Szeret völgyében haladtunk célunk felé. A dunántúli dombokhoz hasonló volt a táj, a folyó jobb partján vezető út mentén lankás, de távolabb jobbra és balra is közepes magasságú hegyek látszottak. Egy Rekecsin nevezetű falut kerestünk, ahol azonban reménybeli ismerősünk után kutakodva kiderült, hogy van még egy, románul 'fundu'-nak nevezett (vagyis Külső-) Rekecsin, ami tulajdonképpen egy másik falu. Hogy hol? Benn a hegyek között...! De a híd meg van rongálódva.

Elindultunk hát törpe, elől szélesebb, hátul keskenyebb nyomtávú autócskánkkal, aminek mindenhol óriási sikert arató szenzációja volt, hogy elől nyílt, s az egész műszerfal felnyitásával lehetett belőle kiszállni. Az előző napokban nagy eső esett, ezért a hatalmas sárban inkább úsztunk, mint gurultunk, sohasem tudtuk, hogy még az úton vagyunk, vagy már valami vízmosásban. Reménységünket, hogy valaha is célhoz érünk, egy fahídon vesztettük el, de a visszafordulás esélyeinek latolgatása közben két szekerező ért utol, akik erdélyi barátunk tolmácsolásával elmagyarázták, hogy Fundu-Rekecsinbe csakis a Mokány-patak mentén haladva, Csíkfalván át juthatunk el, s beszélt állapotuknak megfelelően biztattak a nekiindulásra.

Míg kocsink a hídon forgolódva kerülgette a lyukakat, a szekeresek – kikről kiderült, hogy csíkfalviak – anyanyelvükre fordították a szót, s így hallhattam életemben először *csángó beszédet*, ami itt – nem véletlenül – határozottan székelynek tűnt. Mindenesetre székely születésű orvos barátunk majdnem olyan tökéletesen megértette őket, mint mi néhány napja, homoródalmási rokonságát. Szerencsénkre, éppen a hídra volt érkezőben egy külsőrekecsini ember, ki „*héééj, András!*” névre hallgatott, s örömet vállalkozott, hogy föl kísér bennünket a patakon.

Így kezdődött különös utazásunk: hamis, kissé rozoga állapotban lévő törpeautóval a patakmederben. A patakot úgy kell elképzelni, hogy nyúlik egy völgy, s a kétfelől húzódó dombok oldalain – valaha erdők boríthatták – jól tanulmányozható az erózió minden jelensége. A Mokány-patak ebben a völgyben futott lefelé faltól falig, s jól föl ismerhetők az előző, s a még azelőtti esztendő medrei. Csoda, hogy el tud köztünk igazodni, mi azonban már nehezebben tudtuk felismerni a különböző évjáratú medreket. Karavánunk olyképpen haladt, hogy kocsitulajdonos barátom ült a kormánynál, hárman pedig – helybéli útmutatónkkal együtt – előre s hátra loholva, a vízen való átugrást gyakran elvétele, keresgéltek az átkeléshez legkevesébé hátborzongató helyeket. Vergődésünknek kedves, szürrealista színfoltjaként autós barátunk, kinek jogosítványán még alig száradt meg a tinta, a belevert KRESZ-szabályok és a veleszületett kötelességtudás ötvözeteként, a patak valamennyi kanyarulatánál szigorú következetességgel használta az irányjelzőt. Ilyen élmények közepette alig leshettünk széjjel, pedig megérte volna. Jobbról elhagytuk a – mint megtudtuk – Pap-hegyet, ahol juhnyájak csipkedték a harmatos fűvet, s mindkét oldalon pazar erdőkben gyönyörködhattunk – volna, de hajh, fontosabbnak tetszett kicsi kocsinkat a cél felé taszigálni.

Csíkfalva egynéhány házát elénk küldte, a házakat *esztenák* váltogatták, aztán egyre több lett a ház, s egyszer csak benn voltunk a faluban. Csíkfalva, vagy ahogyan az itt lakók mondják: *Csíkfala* olyan, mintha egy óriás vette volna a tenyerére, s azt próbálná, mennyire lehet összenyomni. Az óriás maga pedig nem más, mint a kényszerűség, ami a kevéske szántóföld kímélése lenne, de úgy is nézhettük, mintha farkasüvöltéstől megriadt és összetódult nyáj lenne ez a falu. Nem egy kapun és kerítésen láttunk szívvvel megfagrott csillagocskákat és kicsi tulipánokat, szóval szeretnivaló volt az egész falu. Autócskánkat betettük az egyik udvarba, s most már lábon mentünk tovább Külsőrekecsin irányába. A sár járva sem volt jobb, mint gurulva, s úgy mentünk, mint az a bizonyos macska, akinek dióhéjat kötöttek a talpára.

Külsőrekecsini emlékeimet, amelyek egész későbbi életemre meghatározták a moldvai csángómagyarok iránti érzéseimet s velük való kapcsolatomat, majd az arról a faluról szóló élményeimmel együtt írom meg, hiszen most Csíkfaluról van szó, ahová késő délután indultunk vissza megfáradva, de friss kedvvel, egy-egy üveg ecetnél is savanyúbb – pedig milyen édes szívességgel adták – borral, s zsebünkbe parancsolt finom dióval. Megtaláltuk a magát remélhetően jól kipihent piros kocsinkat, s elbúcsúzva a hegy mögé siruló naptól, megtámogatva néhány jókívánsággal, a későbbiekhez mérten tűrhető hangulatban indultunk Csíkfaluból Alsórekecsin felé. Egyikünk az autóban ült, a kormányzást mímelte, ketten pedig versenyt futottunk a szürkülettel és a pöfögő babakocsival, s az „utat” igyekeztünk felderíteni. A baj akkor következett be, amikor megfeneklettünk a Mokány-patakot sűrűn keresztező „utak” egyik feneketlen kátyújában. Úgy jártunk, mint a székelyek szoktak a bivallyal, aki ha sarat lát, menten belébúvik, s nincs az a hatalom, amely onnan előcsalná, amíg csak magától meg nem jó az esze. Sőt még rosszabbul, mert erre a kedvező fordulatra itt aligha számíhattunk. Akkor még jó erőben lévén, igencsak emelgettük a boldogtalan masinát, hol az orrát, hol pedig a farát, ő pedig sunyin és álnokul pörgette a kerekeit, azt a látszatot keltve, mintha megszakadna az erőlködéstől – de csak még mélyebbre fúrta magát a posványba.

Az este, kihasználva tehetetlenségünket, reánk ereszkedett, mi pedig furfangos módokon igyekeztünk magunkon segíteni. Előbb ágakat törtünk, azokat túrtuk alája, aztán köveket kalapáltunk kerekei elé. Akkor már olyan mélyre búj, hogy a vázon hevert magatehetetlenül, mint egy cethal, amely elaludta a dagályt. Orvos barátunk, Sz. V. – székely születésű –, sokáig nem tudott belenyugodni a vereségbe. A közeli esztenáról rudakat, léceket s egy korhadozó vályút szereztünk, majd ezek különböző párosításával próbáltuk a földgolyót leválasztani az autónkról.

Látván, hogy erőlködésünk annyit ér, mint döglött lónak az ostorpattogás, ketten elindultunk vissza az akkor már több kilométerre eső Csíkfalvába, hogy segítséget kérjünk valami erős állat gazdájától, húzna ki minket a dagonyából. Előbb az autónknak napközben szállást adót kerestük fel, ki adott is tanácsot, hogy kihez menjünk, ám annak éppen *bornyadzó* volt a marhája, így nem jöhetett, de eligazított, hogy hova forduljunk. Ha nem mondom, hogy néhány megittasodott tekergőt nem számítva, aludt már az egész falu, akkor azt hihetik, hogy mi akkor, ott lovat, marhát kerestünk Csíkfalván. Nem! Mi egyenként fölvertünk minden lehetséges csángó gazdát, elmondtuk, mint jártunk csúful, s kértük: fogna be, jönne velünk, segítene meg minket. De nem jött senki.

Éppen átkelőben voltunk a falun keresztülcsorgó patakon, mikor szembetalálkoztunk egy fiatal legénnyel, aki savhiányát valamelyik komájánál pompásan rendbe téve s útközben szundikálva ballagott hazafelé. Felébresztettük, de alighanem álmának hitt minket, mert talán máig sem tudja pontosan, kik lehattunk, és mi is lelt minket, de szeretnivaló kedvességgel igyekezett segíteni bajunkon.

Az a néhány éjszakai óra, amíg Csíkfalut hármásban végigkönyörögtük, ha akkor keserves is volt, ma már tudom, hogy életem egyik legemlékezetesebb, balladai kísértetiességében is legéletszerűbb emlékei közé tartozik. Az óriási tenyér által egymásra szorított, mesebeli házak között tekergő, kapaszkodó és zuhanó, sárból öntött utcákon, zugokon, egekig érő kutyaugatást támasztva, mint életre kelt karaboncok kísértettük végig az ismeretlenségben alvó falut. Újra és újra megébredő ismerősünk *megríkajtott*, kikialtott mindenkit, akinél lovat, vagy marhát sejtett. És a pokolfekete éjszakában, versenyezve az őrző ebekkel, felcsendült a részeg csángó kiáltása:

– Héééj! Bácsi András, héééj... haj, gyűjjön ki!

Mint valami ősi, pogány, varázsló-bűvölő ige szállt a hang a falu fölött, s ott, a csillagtalán csíkfalvi éjszakában úgy kellett éreznem, hogy ez a kiáltás ezer esztendeje is ugyanígy szólott itt az Etelközben, s még régebben Kazárföldön, s még azelőtt is... örökkön örökké csakis így.

– Héééj, bácsi Mihály... héééj...

Az ablakok mögött, álomból megriadva, úgy tűnhetett ez a rikajlás, mint a halálmadár, vagy mint kísértő szépasszonyok hujjogása, s az első ijedtség csak lassan oldódott bosszankodássá. Riadt asszonyfejek tűntek fel az ajtók résén, s kérdezték:

– Kik magik? Mit akarnak, mi dolguk?

Elmondtuk tízszor, tizenötször... Soha annyi *bornyadzó* tehén, *mezgabált csitkó*, részeg és beteg férj, apa és fiú nem volt, de nem is lesz Csíkfalván, mint azon az éjszakán. Mi pedig mentünk, kapaszkodtunk, csúsztunk, kaptattunk és másztunk, növe fáradtsággal és fogyó reménnyel. Csángó falu fekete kísértetei... Héééj, bácsi Péter... héééj...

De nem szánt meg egy sem. Nem rovom föl, bár jólesett volna a segítség, lelkünknek és testünknek egyaránt. Végül betértünk kísérlőnk hajlékába, ahol anyján kívül a szegénység lakott. A tüzelőhely, úgy lehet, még a rekecsinénél is régibb, egyszerűbb formájú, a sarokban a földbeásott-lábú ágy goromba deszkáján hált az asszony, hajdani pokrócokkal betakarózva. Megültünk a padon, fásultan ittuk az előkerült bort, s meglepődve tapasztaltuk, hogy szinte ízlik...

Majd felkerekedve, nekivágtunk magatehetetlen kocsink felé. Újdonsült barátunk is elmaradt, pedig erőt mondogatta, hogy kerít lapátot, s jó segíteni. Az út visszafelé igencsak keserves volt: hiszen már a huszonvalahányadik kilométereket vonszoltuk a sárban. Néhány reménytelen s immár fölösleges erőfeszítés után bebújtunk a kocsiba, faltunk valamit, majd ki-ki megkereste a számára legkevésbé kényelmetlen helyzetet, s igyekeztünk úgy tenni, mintha aludnánk. Végig gondoltam és újraéltem az eltelt nap szinte minden percét. Találkozásunkat Csíkban és Rekecsinben az eredeti moldvai csángómagyar faluval, ahol mintha néprajzi olvasmányaim szakkönyvei nyíltak volna ki előttem. Láthattam a magyarság talán néhány évszázaddal ezelőtti falusi épületeit, lakásukat, viseletüket, hallhattam hogyan hangozhattak nyelvújításunk előtti nyelvemlékeink. Visszafelé fordult számomra az idő, mintegy varázslattal beleláthattam népünk hagyományos műveltségét hordozó hajdani közösségeinek életébe, de nem

a szakkönyvek sárgult lapjain, hanem az élő valóságban, ahol velük koccantottam a poharam, törtem és ettem a diójukat, játszottam gyermekeikkel, hallhattam panaszait. Éreztem, olyan kincset találtam, amit fel kell tárnom, meg kell ismerem és ismertetnem mindenkivel, akinek számára értéket jelentenek a magyar kultúra itt még elevenen élő gyökerei. Nem volt nehéz felismernem Csíkfaluban és Külsőrekecsinben az ott tapasztaltak néprajzi jelentőségét, de még mindig nem tudtam, hogy hová is tegyem ezt a magam számára szinte véletlenül „fölfedezett” magyar népcsoportot. Hiszen az Agrártudományi Egyetemen, ahol diplomát szereztem, ilyesmiről nem hallhattam, s bár akkor már bekapcsolódtam az úgynevezett *önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomba*, s mögöttem volt néhány díjnyertes néprajzi pályamunka, de a moldvai csángómagyarok történelméről, sorsáról szinte semmit sem tudtam. Egészen addig, míg hazatérve böngészni nem kezdtem az Országos Széchényi Könyvtár már addig is oly sok ismeretet nyújtó katalógusaiban. Ott tudtam meg, hogy a téma egyik legismertebb tudósa az a Domokos Pál Péter, akinek Ádám fiával egy osztályban jártam az általános iskolában, és lakása szinte a szomszédunkban van. Felkerestem őt, és megismerttettem a Moldvában élő csángómagyarok sorsával, hiszen már 37 esztendővel azelőtt megjárta falvaikat, s leírta akkori tapasztalatait. Ez a kétféle impulzus, a Csíkfaluban és Rekecsinben tapasztaltak, valamint a Péter bácsitól hallottak s könyveiben olvasottak olyan útra vezettek, amiről azóta sem tértem le.

De hol vagyunk még ettől!? Egyelőre a Mokány-patak valamelyik kátyújában búsulunk sárba ragadt autócskánkban, és kilátásainkon, vagy inkább kilátástalanságunkon morfondírozunk. Közben ránk virradt, mi pedig mindinkább reménykedtünk, hogy majd csak felénk fordítja valaki a szekere rúdját, s megkérhetjük néhány lóerőre. Szinte már a nap is feljött, mikor végre jöni kezdett valami pöfögés, s ahogy közelebb ért, láttuk, hogy traktort húz maga után. Nosza, kiszökdöstünk, drótkötélre fűztük gyökeret verni készülő masinánkat, s az a traktor gyöngéd biztatására kikelt a sártengerből.

*

Ötvenöt esztendő telt el első csíkfalvi látogatásom óta. Sokszor megfordultam ott azután is. Kedves csángómagyar barátaimtól sokat tanultam hagyományos életükről, gazdálkodásukról, elsorolták és följegyeztem a falu határának helyneveit, elmagyarázták az erdeikben, mezőiken termő növények nevét és hasznát, megismerkedtem a szomorú sorsú, de nyomorékságát vidáman viselő, életét hasznosan töltő Lőrinc Celesztinnel, aki kerekesszékből sokáig Csíkfaluból működtette a Csángó Rádiót... És még mennyi kedves barátra, ismerősre tettem szert abban az erdők közé bújó kedves kis faluban. Még a papjukkal is sikerült egyszer emberi hangon szót váltanom!

De maig sem felejttem el azt a különös éjszakát, amikor barátaimmal sikertelenül könyörögtük végig Csíkfalu szinte minden számba vehető gazdját.

Először Csángóföldön, 1966

Csíkfalusi emlékeim és a *Miesnapok képei*

A júniusi nap lemenőben. 1993-at írunk. Jobbról házak, balról a patak. Egy asszony kamillavirágot szed, mellette az unokája. Az első kép ebben a faluban. Ez került évek múlva a moldvai fényképeket tartalmazó könyvem, a *Miesnapok képei*¹ borítójára. De akkor ezt még nem tudtam. Kíváncsi voltam, és a kezemben egy akkor nagyon jónak számító Minolta fényképezőgép. Fantasztikus lehetőség. Rögzíthetem, amit látok, és magammal vihetem. Elképesztő, új dimenzió egy fiatal néprajzkutató számára, aki korábban csak jegyzetei és esetleg magnófelvételek nyomán rögzíthette a terepen szerzett élményeit, tapasztalatait. Arra akkor még nem is gondoltam, hogy a képek maguk is képesek mesélni, narratívát létrehozni. Hogy az általuk közvetített információk egységes, beszédes egészé állhatnak össze, mint ahogy a *Miesnapok képei* című könyvem esetében a fotóim összerakása során később ez meg is történt...

Szóval 1993. június vége, technikailag kissé bizonytalanul és kiszámíthatatlanul működő piros Lada, egész napos vezetés Kolozsvárról, a fáradtságon magasan felülemelkedő kíváncsiság, enyhe szorongás: vajon megéri az idő, pénz, energia, az otthon hagyott gyerekek, család, azokat a tapasztalatokat, információkat, amelyeket a gyűjtőút során találok? Hiszen voltak már nagyon rossz kimenetelű gyűjtőútjaim Moldova más tájain... Rendőrőrs, faggatózás, autó átkutatása... Ez a kicsike falu vajon mit rejteget?

Ismeretlen táj, ismeretlen emberek. Ismerős a helyzet. Lassan sötétedik, aludni kellene valahol.

Kedvesen rám köszön egy asszony. Megállok, kérem, hogy fényképezhessem. Mosolyog, behív. Aztán szállást kínál, és szívesen ott is maradok. Később kiderül: több éjszakára is. Körbefényképezhetem a ház és a gazdaság minden zegézugát. Veronika, a háziasszonyom „csak” háziasszony, mint a környék falvainak legtöbb asszonya. A ház körüli tennivalókat látja el, gyakorlatilag egész nap dolgozik. Férjének *szerviccse*, munkahelye van, az meg azért nincs itthon naphosszat. Sokat dolgoznak ezek az emberek, hogy meglegyen a mindennapok szűkös szüksége.

Veronika nagyszerű adatközlőnek bizonyul. Főz, mosogat, rendet rak, seper, ellátja az állatokat és mesél. Én mindenütt a sarkában. Tartom a diktafont, fényképezek... A moldvai csángók életét, hétköznapjait, a *miesnapokat* bemutató fényképes könyvemnek az ő környezete és ő az egyik legfontosabb szereplője.

Főzési gyakorlatát a nyári konyhájában figyelhettem meg, és ebből is tanulmány született.² Türelmesen sorolja az alapanyagokat és a belőlük készülő ennivalókat.

Felkelek regvel, menek ki a dombra, ide a hegyre, gyüttöm azkot a szálátát s ej kicsi céklalevelet (marharépa levele), kapor,

hajmaszár s vágok hajmát s pergelem essze egy helyré mind. Akkor megpergelődik jól, jól. Oszta tötök egy kicsi vizet, még fő egy kicsiddég. Oszta tesztek reva borcsot. Oszta még pergelek külön egy kicsi szálácsinát, úgy mondjuk miük, bulion helyett szálácsinát. S osztá tötöm össze egy helyré mind, még utolján elkeverek egy tojást, s avval felrántom, s az detót jó étel, met detót jó így meleg üdöbe, khiár detót jó.

(Még milyen levestet csinál? – kérdem.)

Még milyent csináljunk, me nincsen miből?! Ilyent csinállok minden két napba. Másik nap osztá még csányunk pityókát, kártofpájot, s melegítsük ezeket a pergeléseket, melyiket látta, evvel tasziccsuk elé. (...) Mindennap telik. Nehez. Mikor könnyebb, mikor nehezebb, menünk elé, s az ételt ki kell keressük, me nem bírunk étel nélkül lenni. Nem bírunk kapálni, ha nem eszünk készített ételt, nem gyözünk kapálni.

Csíkfalura nemcsak Veronika miatt emlékszem vissza szeretettel, hanem a falu hangulata miatt is. Nyitottabbak, barátságosabbak voltak az emberek, mint más moldvai vidékeken. Szívesen álltak szóba, válaszoltak, behívtak, nem zavarta őket a kíváncsiságom, vagy az, ha fényképeztem.

Én pedig végigjártam az utcáit. Találkoztam templomból jövő asszonyokkal, mezőre menő párral, játszó gyerekekkel, patakon sulykoló, kertben kapáló asszonnyal... És fényképezhettem hajviseletet, konyharészleteket, nyári konyhákat és tűzhelyeket, gazdasági udvarokat, kapukat, házakat, kerítéseket, magyar feliratos út menti keresztet... Csík nem volt akkor sem egy régies falu. Szegényessége egyszerűségként hatott inkább. Fényképezéskor nyilván mindig a sajátost, az érdekkest kerestem. Azt, ami számomra szokatlanként a szemembe ötlött, és megragadta a figyelmemet. És ez általában az archaikusabb, az egyedibb, az érdekesebb volt, lett légyen az a viselet, vagy a mindennapok környezete, tárgyai. A Moldvában készített fényképeimen nem – vagy alig – látni a tájat. Mert az Ember, annak élete és szűkebb környezete érdekelt leginkább, azáltal véltem megragadhatónak egy sajátos kultúrát. Csík – és valószínűleg még egy-két másik falu is – ebben az igyekezetemben volt nagy segítségemre. Emberi közelségbe engedett.

Kolozsvár, 2021 februárja

1. Zakariás Erzsébet: *Miesnapok képei / Imagini cotidiane / Everyday Pictures. Moldvai csángó hétköznapok / Viața de zi cu zi a ceangailor din Moldova / Daily life of the Moldavian Csángós 1991–1993.* Koinónia Kiadó, Kolozsvár, 2006.

2. Zakariás Erzsébet: A moldvai csángók táplálkozókultúrájáról. In Pozsony Ferenc (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5.* Kolozsvár, 1997. 169–189., valamint második kiadásként lásd Zakariás Erzsébet: „Édesanyám kicsi korban megtanított...” Tanulmányok a hagyományos társadalomra jellemző asszonyi tudás kérdésköréből. Triade Kiadó, Kolozsvár, 2006. 151–180.

„El volt lelve akkor es, tettek neveket”

Csík helynevei

Csík (románul Ciucani) lakossága a 2011-es népszámlálás adatai alapján 566 fő volt. A Jászvásári Római Katolikus Püspökség honlapján, a parókiák bemutatásánál, a falu jelenleg is 563 lélekkel szerepel. Tavaly azonban, a helyhatósági és parlamenti választások alkalmával, a választói jegyzékbe felvett félezernyi lakosból fele sem szavazott. Leginkább azért, mert már nem él a faluban. A szavazók létszámához hozzáadva a választásra még nem jogosult kiskorúak számát, a falu jelenlegi lélekszáma 350 fő körül lehet, de pontosabban majd a 2022-es népszámlálás adatai alapján lehet mondani.

A település a magyar és részben román történeti forrásokban, statisztikákban, tanulmányokban és bemutatásokban Csíkként, ritkábban Csíkfaluként szerepel. A falu és a környező falvak lakói, azok, akikkel beszéltem, egyöntetűen Csíkként nevezték meg a települést, a továbbiakban én is ezt használom.

Jerney János birtokosa után még Andrásfalvaként is említi, aminek nyomát a közösségi emlékezetben már nem találtam. Csángómagyar és székely származásának mondja 160 lakóját, akiknek Mária Magdolna tiszteletére szentelt kisdud egyházuk van.

A 18. század végén, 19. század elején, minden bizonyítással az uralkodó számára összeállított *Condica Liudilor pe 1803* címet viselő statisztika, számba veszi mindazokat a liuzikat, vagyis a Moldvába behívott kétkezi munkásokat és szolgálkat, akik a bojárak, bojárnők, török, görög főemberek és a kolostorok, kegyhelyek birtokain dolgoztak egy ideig, és akik után nem kellett adót fizetni. A járások szerint felsorolt helységeken dolgozó mesterembereket, szeke-reseket, származási helyük után megnevezett dolgosokat, rezeseket, bezsenárokat, magyarokat, lipovánokat, zsidókat felsoroló statisztika nagyon alapos képet ad a Moldvai Fejedelemségbe beáramló idegen népségről. A Moldvába behívott adómentes munkások nyelvére, vallására nincs utalás. Gyanítható, hogy egy részük a szomszédos Erdélyből érkezett, és hogy magyar nyelvű volt. A már helyben lakó népesség nyelvére és vallására sincs utalás. Viszont a felsorolt helységek a már meglévő településhálózatról is elég részletes képet adnak. A minket érdeklő részben¹, a Bákó környéki, a Szeret mindkét oldalán található nagy falvak mind megjelennek, így a közeli Klézse, a Nagy Lonka mellett lakó magyarok, Rekecsin és a gestyéni rezesek is. Csík viszont nem. Nyilván, ez a statisztika egy adott időszak lenyomta, azokat a helységeket veszi sorba, ahová érdemes volt behívni fölös számú munkaerőt, mely munkaerő aztán

egy idő után tovább is állhatott, és haza is térhetett. Mindenképp megfontolásra érdemes történeti forrás.

Petrás Incze János a plébániájához tartozó települések és közösségek családjait öt alkalommal írja össze, először 1855-ben. Ezekben az összeírásokban mint a Csíki Szentegyházhoz tartozó falut említi Kurmaturát. A kis települést Jerney is feljegyezi Kormatura néven, 25 csángómagyart vesz számba, és megjegyzi, hogy az oláh rezes családok magyar eredetűek. A Kurmatura-patakocska Căprian-patakba folyik, ami viszont Rekecsin-patakába torkollik. A patakocska jobb partján található dombos részről az ott lakók a 19. század végén részben Csíkba, részben Berengyestre költöztek át. A falucska és az áttelepedés emlékét Csíkban ma már nagyon kevesen őrzik.

Moldva 1892–1898 címet viselő térképen² jól kivehetően fel van tüntetve Csík és Kurmatura is, a környék nagy domborzati formáinak máig élő neveivel együtt.

Csík település és külterülete Külsőrekecsin, Somoska, Pokolpatak, Dózsaújfalú, Nagyrekecsin, Gestyén és Berengyest falvak által határolt. Viszonylag szűkös határa dombos, erdők, szőlősök, szántóföldek váltják egymást. Esztenahelyei, legelői is vannak. A falu egyik részének nevet adó Mokány gödre helynév ennek a ma is élő mesterségnek a régi és meghatározó voltára figyelmeztet.

A mostani, viszonylag egységes faluszerkezet egy pár évtizede még három, jobban elkülönülő részből tevődött össze. A Rákos, amely a Rákos-patak jobb oldalára települt, és amit Petrás is külön említ Csík kapcsán, egy földcsuszamlás következtében lett gyéribben lakott. A templom környéke, a Szilistye ezután épült jobban be. A harmadik rész, a Mokány, hosszan lenyúlik a gödörben, és amelynek a templomhoz közelebb eső határát ma is pontosan számon tartják. A templom környékén volt a bojékként emlegetett Mátyás nagygazda család háza, tágas udvara.

Idős beszélgetőtársaim szerint régebb sokkal kevesebb ház volt, kevesebb ember. Ha megnézzük a régi templomról készült fényképfelvételeket, akkor látjuk, hogy a méreteiben szerény lak egy kisebb közösség számára készült. A Külsőrekecsin irányából a faluba vezető és a falu között lemenő út jobb oldalán, a patak mentén többnyire külsőrekecsini családok birtokai húzódtak, de a mokányi, utolsó házakon is túl voltak földdarabjaik. Érdekes apróság, hogy Zakariás Erzsébet képeskönyvében, a *Miesnapok képeiben*, a Csíkban készített képek között van egy pár, amelyiken külsőrekecsini emberek igyekeznek a falu között a mezőre darabjukat kapálni. Rákos falurész legfelső végében, vala-

mint a felette elterülő domboldalakon hellyel-közzel régi, teraszos földművelés nyomai is látszanak még.

A helyneveket a Căprian-patak mentén húzódó és Külsőrekecsinbe tartó országút csíki leágazásának helyétől, Licsujtól kezdődően és oda visszaérkezve sorolták fel a beszélgetőtársaim. A délnyugat–kelet irányú körséta során egypár helynév visszaköszönt a pokolpataki, dózsaújfalusi, berengyesti helynevek közül. A több generációra visszavezethető, elég sűrű és kölcsönös házassági szokás miatt sok családnak voltak földdarabjaik a somoskai, rekecsini részeken is, de azokat egyértelműen nem sorolták a falu határába. Érdekes apróság, hogy a vallási, nyelvi határ levethető a birtokviszonyokra is. A Nagyrekecsin felé nyitott Mokány gödre alsó részén és a Gestyén felé eső oldalakról már sokkal kevesebb helynevet soroltak fel. Arra már csak valóságos utak, ösvények vezettek.

Csíkban, akárcsak más, kisebb településeken, a falu között való tájékozódás többnyire régtől álló házakhoz, telkekhez, az abban több generáción keresztül lakó családokhoz kapcsolódott. Ezért sorolták fel ezeket a régi, ma már többnyire nem is létező házakat. Ezek az információk lényegesen a falutörténet és a falun belüli népességmozgások megértéséhez is. A régi házak mellett a csorgók, kereszték, boltok, hidak, a templom, a temető, az iskola szolgált még fogodzó gyanánt, de ezek a helyiek mentális térképének olyan alapvető pontjai voltak, hogy nem is nagyon emlegették őket. A tájékozódás pontjait információk, történetek sokasága, egyes családok jellemző tulajdonságait megörökítő példák kötötték össze. Mivel ez Csíkban is magyar nyelvű (volt), a nyelvváltással ennek a tudásnak nagy része el fog veszni. A régi birtokviszonyok ismeretéből, a falu körüli világban való tájékozódás, a hagyomány és kultúra által meghatározott tudásból, a mindezt átítató érzelmi kultúrából, tapasztalatom szerint, már annak a generációnak is kevés jutott, amelyik a 70–80-as években született, és még anyanyelvi szinten beszéli a magyar nyelvet. A nyelv „kiürül” és önmagában már nem jelent értéket az egyre táguló világban való tájékozódásban.

KÜLTERÜLETI HELYNEVEK

Licsuj: szántó, darabok széjekben, Licsuj Jánosnak, egy asztalossággal foglalkozó embernek volt ott háza, családja, helye, aki kereket, szekeret is készített, amellet, hogy gazdálkodott, gyermek nélkül haltak el, házát lebontották. Erre a helyre mentek fel a csíkiak a menetrend szerinti buszjáráthoz.

Licsuj erdeje: erdő, szántó, szőlős

Kenderes: nagyon régen kenderföldek voltak Licsuj erdejével szemben

Piva: erdő, szántóhelyek, somos, *gódányok* (szilvafák) helye, talán a piváláshoz, vagyis a posztó-ványoláshoz van köze a helynévnek

Zégetett tó: zizenyős, nádas hely, valamikor kis tószem lehetett ezen a helyen

Rekecsin-pataka: miután Rákos-patak beleömlik, inkább Mokány-patak vagy Csíki-patak néven emlegetik

Bandrabul György keresztje: régi fakereszt

Zehere: szántók, szőlők

Dobász: *Fundurekecsin felé*, vetemény, szőlő, puja

Csonka Antal livádája: gyümölcsös

Istók Antal földjei: szántók

Bukur György keresztje: régi kereszt

Pódis gödre: szántóföldek, szőlők

Bordás gödre: szántóhelyek

Bordás erdeje: erdőrészt

Kalarás gödre: szántóhelyek

Pisti Isván gödre: szántóhelyek

Pódis: vetemény, szőlő, puja, kukoricás helyek

Duma Isván szöleje: szőlős

Matei Virág erdeje: erdő

Német keresztje, Német keresztjéhez: a második világháborúban megölt német katonák keresztje. A 2000-es években kikerüléseket tartottak Iulian pappal, a volt csíki plébánossal, ehhez a falutól távol eső, erdőben lévő kereszt-hez, aminek során esőért kértek közbenjárást.

Rákos-hegy: a *Rákos-patak* jobb partján magasodó domboldal, ahol Csík egyik falurésze található

Rákos-patak: a somoskai határban a *Rákos-patak* fejénél eredő patakocska, amely a Külsőrekecsinből érkező *Rekecsin-patak*ába torkollik

Temető hegye: szántók, szőlő a *Rákos-hegy*szel szemben, a *Rákos-patak* bal oldalán magasodó domb neve

Kövecses: a Somoskába vezető út neve

Szent Teréz: Lisieux-i Szent Teréz tiszteletére szentelt kereszt mögötti szántóhelyek neve

Dobrányos: szántók, erdős rész

André keresztje, André keresztjei: régi kereszték, jártak ki búcsúba, ahová most Szent Kereszt útja vezet ki

Zülű-patak: Pokolpatak felé, Újfalu, Csík közös határában található patak, patakforrás, erdős rész neve

Szent Márton keresztje: régi fakereszt, Dózsa felé a dombon

Legedi kútja: kút és kereszt Somoska határában

Boros gödör: esztenahelyek, erdős rész, egyben határ a somoskai határrésszel, a Boros gödrén keresztül vezetett a külsőrekecsini, csíki szekerek útja, akik Somoskába jártak örletni, és akik az *Öt kereszt*nél álltak meg enni, pihenni

Boros gödör útja: a mokániak itt mentek fel Somoskába

Pap hegye: szántók, erdő, szőlős, a gestényi, valamikori Pascaliu ortodox pap tulajdonában lévő széles, többnyire erdős terület neve

Csőjnyák, Csónyák gödör, gödre: izláz, legelő, esztenahelyek

Cornățel: a román corn, som jelentésű szóból képzett helynév, *Magyaróssal* szemben

Firma helye: a volt CAP, vagyis téesz istállóinak a helye

Buzdugán helyei: a Dózsaújfaluban conacot, udvarházat fenntartó bojár helyei

Vágás: egy régebbi tarvágás emlékét őrző helynév
Benes gödör, gödre: egy időszakos vízfolyás vájta bemélyedés az erdő között

Benes hídja: *Benes gödre* feletti híd neve

Tamás Márton kútja: kút az út bal oldalán

Kút gödre, Tamás kútja: *Tamás Márton kútja* táplálta kis ér vájta bemélyedés

Cserés, Cserés ódal: csereerdővel fedett oldal, szántók

Jánó hegye: erdős, izlázos, legelőhelyek

Ignác verzeriája, Ignácok: Ignác nevű dózsaújfalusi ember régen volt zöldséges kertjének, verzeriájának a neve

Magyarós: mogyoróbokrok borította hely

Mogyorós kút: kút ezen a helyen, *szép kút vót*

Kút esztenkába: gödör, ahol forrás fakadt

Rend gyió: talán a dózsaújfalusiak által is emlegetett diós

Liváda: *Fődes gödör tetején*, Buzdugán bojár gyümölcsöse, *sok alma vót ott*

Fődes gödre: *Habriékon küjel*, izláz, legeltető hely

Vigyázkodó: egy órtorony, ahonnan a határőr, Tamás Illés megfigyelhette Mokán falurész körüli szántókat, szőlőket

Vasziliu helye: amerikán szőlővel volt beültetve

Nyíresek: beszélgetőtársaim szerint időszakosan neveztek így, amíg voltak hellyel-közel a *Cserés ódal* környékén nyírfák, nem úgy, mint Berengyestben, ahol egyik határrész régtől használt neve *Nyíres*

Cărămidăriák: sártéglákat vettek itt a cigányok, és egy, a közelben lakó csíki család

Mokán gödre: betart egészen Nagyrekecsin végéig, ahol a Mokány-patakba ömlik a Căprian-patak

Nagy Mokán: az utolsó házakat követő széles lapályos rész neve

Fântâna Maria: egy nagy és szép kút neve *Nagy Mokán*-ban, Göstény fele, amit még **Fântâna Mare**ként is említettek

Mokán tetein: izláz

Tamás Gyurka keresztje: *Mokán tetein*

Pandelea: *menen ki Göstény felé, izláz s erdő ott ki, a Rekecsin-patak jobb oldalán*, egy erdős domboldal neve, kollektív idején vettek naputánjárót is oda

Gecény: erdő, szőlők, Göstény fele, *utojáni volt*. Nagyjából eddig tart a *Mokán gödre* csíki helynévanyaga.

Gecény teteje: szőlők

Gura văi: ott, ahol a Csíki-patak és a Căprian-patak összefolyik

Calul bălan: egy híres korcsoma, a Mokán gödre alsórekecsini bejáratánál

Csíki végbe: így emlegették a falu, a település határának a végét

Bilibók kupája: mélyedés, gödör, szőlők Berengyest határában

Chirița erdeje: *Habariékon túl*, ki az az út Chirițánál, erdős rész

Két cseresnye: *Pisti Pável esztenájánál*, erdős rész, legelők, *Mátyás helyek*

Veres vadalma: a Veres vadalmánál vezetett ki az ösveny Berengyestbe, itt mentek a szomszéd faluba, a falu búcsújába, *Mátyás helyek*

Kăpăcina: erdő, szántók, földhelyek, nagy kiterjedésű dombhát neve, betart Göstényig

Mátyás helyei: Mátyás Péter és fia, Illyés által birtokolt nagyobb kiterjedésű földek, szőlős neve

Bécs: Mátyás Péter által vájatott nagy pince neve, helye, *csináltak discotecákat*

Budoné helye: Budó Mihály birtokában lévő szántó neve

Budoné erdeje: Budó Mihály birtokában lévő erdős rész neve

Coasta Morii: román szókapcsolat, a malom oldala jelentésben. Csak a helynév őrzi a valamikori vízimalom, Budoné vízmalma emlékét

Zsădăgina: *az a domb ki*, Rekecsin és a Căprian patak völgyeket elválasztó dombél neve, itt ágazik el az út a valamikori Kurmatura, Dumbravén, valamint Csík és Külsőrekecsin irányába. Ezen túl már a külsőrekecsiniek határa van, bár a csíkiaknak is vannak itt földjeik.

Kurmatura: a valamikori falucska helyén lévő szántók neve

Kurmatura-patak: egy kis patakocska neve, amely beleömlik a Căprian-patakba

Căprian-patak: Alsőrekecsin felső végében beleömlik a Rekecsin-patakba

BELTERÜLETI HELYNEVEK

Pódis útja: bevezet a falu közé

Patrás Mihály, Csicsó András helyei, helyek: a falu központjába, a *Coperativa* felé vezető út jobb oldalán, a patak jobb oldalán az oldalakban lévő földdarabok neve, külsőrekecsini tulajdonosa után

Duma István csüsméje: betonkereszt és szintén betonból kiöntött itatóvályú, csorgó neve

Nikuláj Anti háza: régi ház a falu elején, már nincs meg, kicsike ház volt

Sándor János háza: *zalsó hídnál*, régi ház a falu elején, már nincs meg

Zehere útja: kivezet a faluból, *Zeherére*

Rákos: Csík egyik jól elkülönülő és valamikor viszonylag sűrűn lakott falurésze, dombhát, a Rákos-patak jobb oldalán, mondják még *Răpătának* is

Tamás Istváné háza: Rákos végében, nincs meg

Hámos Antal, György háza: Rákos végében, nincs meg

Szarándok Antal csorgója: bő hozamú, jó vizű kút, csorgó neve, amit a Rákos-patak felett épített híd miatt pár méterrel feljebb költöztettek

Dávidok: Rákosban ültek

Márkusok, Márkus János: Rákosban ültek

Hamarábbi, Fesső híd: a falu között végigvezető úton az első híd a Rekecsin-patak felett

Kettedik, assó híd: nagy betonhíd, amit 1973-ban építettek, előtte folyik bele Rekecsin-patakba Mokán-pataka

Centru, Falu közepibe: faluközpont. A mokániaiak úgy mondták, hogy „*menünk fel, ott fel*”, ami azt jelentette, hogy sétálgattak a templom, iskola, *Coperativa* környékén

Coperativa: a volt termelészövetkezeti vegyesbolt neve

Zalsó magazin: a *Coperativa*

Szilisztye: miután Rákosban megcsúszott a föld, sokan kiköltöztek a Szilistyékre, a templom környéki földekre, amelyek felsőrekecsini vagy a gazdag Mátyás család tulajdonában voltak

Templom: a jelenleg álló templomot 1985–2006-ban építették újra, bővítették a helyén álló régebbiből

Ferenckő hely: régi ház, ahol szentmisét tartottak, *mikor még nem vót templom*, talán az előző templomátépítés alkalmával

Salamon Péter háza: régi ház a templom mellett, nincs meg

Sali János háza: régi ház, nincs meg

Temető: minden beszélgetőtársam kihangsúlyozta a temető régiségét, ahová Szászkuétról, Orbényből is hoztak halottakat. Felszentelt temetőben temetkezni keresztényi kötelesség volt, és megléte egy településnek rangot adott.

Szilágyi Ferenc bacsó háza: miután Rákosból kiköltöztek, építették ezt a házat a templomhoz közel, már nincs meg

Régi iskola: az új építésű *eskolával* szemben, az út túlsó felén volt a *régi eskola*

Eskola: az állami óvoda és iskola épülete, ahol óvodai és elemi oktatás folyik. A gyerekek 8-9 évvel ezelőttig Külsőrekecsinbe jártak felső tagozatra, illetve amíg működött, a 10 osztályos szakiskolába. Az iskola volt a helyszíne az ismerkedéshez, szórakozáshoz oly elengedhetetlen diszkóknak is.

Túri Jánosék háza: *Coperativával*, a *Zalsó magazinnal* szemben

Régi grădinița: régi óvoda a *Coperativával* szemben

Bukurest: *Magazinon* belül, a *szilistyét újabban csinálták ki*, a *temető felé is*, falurész, ahová a Bukurok, vagyis a Sándor nevű családok építkeztek

Pistik: Pisti Isvánka, Pisti Mártonka, Pisti András, a *falu közepibe ültek*

Istóktól: számították a *Mokán* falurészt

Mokán: falurész neve, amely a széles gödör, patak völgy után kapta a nevét, ami maga során viszont a mokányokról, az itt legeltető pásztoroktól, esztenákról lett elnevezve

Mátyás Illés: *ahol ülnek Szilágyi Péter gyermekei, ott vót a háza, bogătaș ember vót, a ző földjei ott mind, Coperativa vót ott*

Mátyás rész: Mátyás Péter fia, Illés nagybirtokos gazda szilistyéi *Mokánban*

Tamás Márton háza: *Benes gödör felé*, régi ház, nincs meg

Tamás Márton csorgója: bő hozamú csorgó itatóvályúval, az út jobb oldalán

Bécs: *Mátyás Péter* pincéje *Mokánban*

Matei Habari György háza: az utolsó ház *Mokánban*, nincs meg

Esztenák: CAP ünőit nevelték a kollektív gazdaság idején

Dögös kút: *Chirița* eredejével szemben, ma is megvan

Régi kereszt: a *Dögös kút* mellett. Az utolsó fakereszt, ami ezen a részen határolta a falut. Már nincs meg.

Mokán teteje: a *Dögös kút* mellett

Beszélgetőtársaim, házigazdáim: Buláj Deák Mária (1956), Duma Antal (1951), Duma Antalné Pisti Ilona (1956), Duma György (1972), Duma Györgyné Bezsán Bernaveta (1973), Kotyor Tamás Illésné Bálint Mária (1935), Kotyor Tamás Magdó (1966), Mátyás Jánosné Kotyor Tamás Lenuța (1974), Tamás Antal (1950), Tamás Antalné Mengerés Kati (1955), valamint a Pokolpatakra elszármazott Gondos Jánosné Salamon Ilonka (1956) voltak.

1. In *Uricarul cuprindetoriu de diverse acte care potu servi la istoria românilor*. Vol. VII. de Th. Codrescu. Iassi. Tipografia Buciumului român. 1886. 241–395.

2. <https://mapire.eu/hu/browse/composite/>

Csík régi temploma

Csík római katolikus temetőjének családnevei

A moldvai magyarsággal kapcsolatos közhelyszerű megállapítások egyike az, hogy a 17. századtól Székelyföldről a különböző beharcot, járványt, éhínséget, majd a madéfalvi veszedelmet követő többrendbéli kivándorlások leginkább a keleti pereméből indultak, és a már Moldvában élő középkori eredetű lakosság lélekszámát jelentősen felduzzasztották. A szintén középkorias kultúrájú székely népességnek a származásáról, vallási hovatartozásáról, akárcsak a már bent lakó telepesekről kevés információ áll a rendelkezésünkre. Az egyik forrás, ennek a kérdésnek a tisztázására, a családnevek vizsgálata lenne. Sajnos, aránylag kevés kutatás, összefoglaló írás született ebben a témában. Bandinus¹ püspök összeírásait nagyon alapos tanulmányaikban Mikecs László² és Hajdú Mihály³ dolgozták fel. Trunki Péter⁴ részben szintén Bandinusra hivatkozva vizsgálja meg Forrófalva 17–18. századi családneveit, Stefuca Viktória⁵ a 14–15. századi moldvai oklevelekben előforduló magyar személy- és méltóságneveket kutatta. Domokos Pál Péter⁶ közöl néhány csángó faluból névsorokat korszakos művében, *A moldvai magyarságban*. Bura László Bogdánfalva, Barthas József⁸ Pusztina családnevanyagát dolgozta fel. Halász Péter⁹ egy földosztáskor készített onyesti névsor alapján elemzi a magyar, magyaros hangzású neveket. Fodor Katalin¹⁰ a keresztnévdívat változásait vizsgálja néhány csángó falu névadási szokásaiban.

Petrás Incze János a plébániája településeit és közösségeit bemutató öt összeírása közül az 1861-ben készített és rövid faluismertetővel bevezetett névsorokat magyar nyelven írja le. Ezt az összeírást összefoglaló jelleggel Tánzos Vilmos¹¹ közölte. Továbbá ennek az összeírásnak az alapján ugyancsak Tánzos Vilmos¹² vetette össze Somoska régi és mai családneveit.

Közel másfél évszázaddal Petrás után, a 1990-es évek elején Bálint Emese és Bodó Csanád¹³ egy felmérésre alapozva készítik el Csíkfalu családneveinek összeírását.

Az elmúlt évszázad alatt készült különböző beszámolóknak, ismertetéseknek, tanulmányoknak, visszaemlékezéseknek is számos utalást találunk a moldvai csángók névadási szokásaira, gyakorlatára, az állami adminisztráció visszasságaira.

Az erdélyi, székelyföldi családnévkutatás, általában a névkutatás az elmúlt évszázadban számos eredménnyel szolgált.¹⁴ Murádin László munkássága, B. Gergely Piroška,¹⁵ Kovácsné József Magda¹⁶ tanulmányai kutatómódszertani szempontból is jelentősek.

A helynévkutatás és a családnévkutatás szerves módon egészítheti ki egymást. Hoffmann István összefoglalója,¹⁷

Bárth M. János¹⁸ áttekintése, közelebbről pedig Csomortáni Magdolna¹⁹ gyűjtései, tanulmányai, Szopos András²⁰ Csíkszentimre szokásairól, helyneveiről, családneveiről írott dolgozatai nagyon sok információval és tanulsággal szolgálnak.

Az erdélyi temetők kutatásának egyik alapműve Balassa Iván Erdővidék temetőiről írott könyve.²¹ Hoppál Mihály,²² Keszeg Vilmos,²³ Kinda István²⁴ tanulmányaikban a sírjelek, fejfák, keresztek szemiotikai, az írásbeliség gyakorlatához kötődő vizsgálatokról írnak.

Reszei Katalin²⁵ a nyelv, a helynevek és a tér összefüggéseit vizsgálja, ezzel kitágítva a névkutatást leginkább meghatározó történeti szempontokat.

A fentebbi vázlatos összefoglalóból is látszik, hogy egy nagyon szerteágazó kutatási területről van szó. Azonban addig, hogy össze lehessen vetni Gyergyó-, Csík-, Kászon-székek, Háromszék névanyagát a moldvai Tatros, Tázló, Szeret mente magyar falvainak és közösségeinek névanyagával, még nagyon sok munka van.

Petrás Incze János öt összeírásában, valamint Bálint Emese és Bodó Csanád Csík lakosairól készített névsorában az összeírás időpontjában a faluban élőket vették számba. Mind Petrás, mind Bálint és Bodó nemcsak a családneveket, hanem a keresz-, bece- és a csúfneveket is feljegyezték. Ezek a névjegyzékek alapján már alapos betekintést nyerhetünk ennek a kis településnek a népesedési viszonyaiba.

Az általam összeállított névjegyzék a temető névanyagát tartalmazza, a teljesség igénye nélkül. A régi fakeresztek vésete többnyire lekopott, akárcsak jó néhány kisalakú fémlapra felfestett név és dátum. Minden igyekezetem ellenére is maradhatott olyan név, ami kimaradt a jegyzékből. Szinte közösségi tudás Csíkban, hogy a temető olyan régi, hogy ide temetkeztek Szászkútról és Orbényból is, viszont a pár évtizede sorra elhunyt egyetlen Petrás nevű család tagjaira már alig tudtak visszaemlékezni. A Domokos Pál Péter által meglátogatott és ehetetlen geluskájáról megörökített Petrás harangozó családja, leszármazottai így hullnak ki az idő rostáján. Ez az eset is figyelmeztet a moldvai temetők egyik sajátosságára, és pedig arra, hogy a fejfákon megmaradt és összeírt névsorok csak egy adott időintervallum lenyomatai.

A rendkívül dinamikus népességmozgások és a domináns vagy dominánssá váló családok jelensége miatt nagyon sok családnév egy-két emberöltőnyi idő alatt felszívódott és eltűnt. Ez egy mai napig is élő folyamat. Egy másik jellegzetesség, amelyre az összegyűjtött családnevek

kikérdezése során derült fény, az az, hogy a névátírások a többszintű névhasználaton túl, vagyis a hivatalos, romános, magyaros és falun belül működő, általában férfiági leszármazást alapul vevő névhasználaton túl, van egy másik, halványuló tudás is, amely a becenévben régi, már kiveszett családneveket őriz meg. Ez egy olyan jelenség, ami további vizsgálódást és elsősorban empirikus anyagot igényel.

Ha megnézzük Petrás Incze János névsorát, majd a Bálint Emese, Bodó Csanád, valamint az általam összeírt névsort, azt látjuk, hogy az elmúlt közel másfél évszázad alatt nagy változáson esett át. Ugyan alább csak az 1861-es névsort hozom fel példának, de mind az öt névsort összehasonlítva láthatjuk igazából a változások mértékét. Kurmatura falucska és lakóinak sorsa nem egyedi jelenség, hanem egy tágabb folyamat része, amelynek során kisebb patakok partjára települt, kis létszámú közösségek egy része csak két-három nemzedék erejéig tudott fennmaradni, azután felszívódtak a közeli, távolabbi, nagyobb településekben. Ilyet a Csík közeli Kurmaturától a Lujzikalagor melletti Nevérig, számosat feljegyeztek. Vizsgálatuk közelebb hoz a Moldvában való megtelepedés folyamatának megértéséhez.

Petrás bemutatása Csíkról, Rákos-patakról és Kurmaturáról így hangzik: „*Csik falú Mária Magdolna tiszteletére épült kiseded szentegyházzal, és ez a' szükséges készülettel el látva van a' hajdani Petrás Család földbirtokán két orányira az Anyamegye Klésétül. Az 1–44. sorszám alatt 44 család a következő családnevekkel: Afrika, Bajkó, Bálint, Benedek, Benes, Benke, Bezsán, Bóga, Bórdás, Budó, Butnár, Czompoly, David, Diák, Fekete, Fénya, Hamar, Hermán, Istinka (?), Kancsal, Kató, Katona, Kicsi, Kristály, Lőrincz, Lukács, Mengerés, Paczál, Patak, Petrás, Roka, Rókáné, Roncz, Sepsi, Szabó, Szász, Tálász, Tamás, Turi. A továbbiakban A' Rákos patakon alcímmel, a 45–60. sorszám alatt következnek még 16, ugyancsak Csíkhöz tartozó család adatai az alábbi családnevekkel: Bordás, Dobra, Erös, Fénya, Hámosos, Kilár, Magyar, Miklós, Papp, Roka, Száraz, Szilágyi, Tót, Vargyas. Ennyi van a Csiki szentegyházhoz tartozó kat. hivekbül.*

Kurmatura A Csiki szentegyházhoz tartozó falu. A 21 itt élő katolikus család családnevei: Adám, Bándi, Beke, Bilibók, Borzos, Bot, Császá, Csecses, Fejér, Horváth, Kerekes, Lóding, Pál, Tálász, Zöld, Zsitár.”

Ha összehasonlítjuk Petrás összeírását az alább felsorolt 36 temetői családnévvel, akkor azt látjuk, hogy 12 esetben van egyezés. A 12 családnév közül a Petrás, Szabó, Turi nevek az utóbbi fél évszázadban eltűntek a faluból. A Petrás Incze János összeírásában is Mengerésként felírt család, a csíki köztudatban, jelenünkben, magyarosan Salamonként van számon tartva. Ez óvatosságra int, talán nem is ugyanarról a családról van szó. A Hámososok Ambärusok lettek, bár mint a család magyar nevét, ma is ismerik. Végső soron az 1861-es, „eredeti” formában és máig élő családnév csak 8 maradt: Bálint, Bordás, Dávid, Lőrinc, Mengerés, Miklós, Tamás, Szilágyi. Petrás felsoro-

lásából két családnév, a Budó és a Bilibók helynévként él tovább.

Akárcsak a belterületi helyneveknél, beszélgetőtársaim egy-egy családnév esetében is a legidősebb bacsót vagy ritkábban bábát emlegették fel, akire vissza tudtak emlékezni. Így a legrégebbi házak mellett a legidősebb emberek is egyfajta tájékozódási pontjai a falusiak közösségi tudásának, mentális térképének. Nyilván az öreg házak és a benne lakó öregek sorsa általában összeért. Ezért is tartották fontosnak mindig megemlíteni, hogyha időközben elköltöztek eredeti szálláshelyükről. A régi ház, a régi „hely” valószínűleg az első letelepedés, helyfoglalás emléket őrizi. Hogy az időben mikor volt, azt már nem tartják számon. Az öregekből szerteágazó család és családi viszonyok, a rokonsági hálózat kapcsolja össze majd a tájékozódási pontokat, és adja meg a falu mentális térképét, történeti viszonyait. Az egyes családok köré szőtt történetek nyelvi meghatározottsága, akárcsak a helynevek esetében, a nyelvcseré következtében tragikusan sérülékennyé teszi azokat. Viszont meglehet, hogy nyelvcseré nélkül is ezek a történetek, ez a mentális térkép a hagyományos világkép elmúltával néhány mondatra, szófordulatra egyszerűsödne le, illetve a mindennapi természeti közelség felszámolásával amúgy is gyökeresen átalakulna. Arról, hogy a nyelváltás következtében hová alakul ez a közösségi tudás, mentális térkép, még nagyon keveset tudunk.

Az idősebb nemzedék még pontosan számon tartja, hogy mely családok laktak Rákosban és költöztek le a Szilistykébe a nagy földcsúszás után. Ebben a számontartásban nemcsak a minden bizonyára fájdalmas esemény, az előbbszöri származás helye, hanem, érzésem szerint, egyfajta különállás emléke is hangot kap.

Két család, a Szilágyi és a Turi idős tagjai mesélték, hogy úgy hallották az édesapjuktól, családjuk eredetileg Kurmaturából költözött be Csíkba.

A falu házcsoportjaitól távolabb két magányos házat tartottak számon. Az egyik Licsuj Jánosé volt, akit névadóként a csíki, felsőrekecsini közös helynevek őriztek meg. A Vasziu helye nevű határ részben lévő szőlő őrzésével egy Boglár János nevezetű ember volt megbízva, aki feleségével egy szép tölteses házban lakott, messze, fent a hegyen. Őt is csíkiént tartották számon. Boglár János híres furulyás volt, tőle tanul Tamás Illés furulyálni.

A csíkszéki származás emlékére, tudatára nem akadtam rá, arra, hogy ők székelyek, igen. Az a sejtésem, hogy azoknak a családoknak a többsége, akik Csíkszékéből (is) kerülhettek Csíkba, már rég elvesztek, beolvadtak azokba a talán szomszédos falvakból érkező, beházasodó, szaporább családokba, akik máig hatóan meghatározzák a falu névállományának nagyobb részét.

Ambärus: Ambörus, *Ambörus Antal*, a család magyar neve *Hámosos* volt

Andrei: Andri, Andri Mihály, *e járt a fakecskével, ördög ember*, kihaltak

Balint: Bálint, több család, *Bálint György, Duku, Nyikuláj Anti fiai*

Bandrabur: Bándrábul, *Bándrábul György, fia Illés, pädurárok, lötte a németeket*

Bordaș: Bordás, *Bordás Mihály, Rákosban ültek*

Bucur: Sándorok, *Sándor Péter, Szilistyéke*

Bulai: Buláj, *Berengyestről jött Csíkba*

Bulai Diac: *Buláj Gyiák András, Mihály, a bacsó Felsőrekecsinből származott Rákosba*

Ciurea: Csúri, *Bordás Andrásné apja, akit Felsőrekecsinből hozott öregségére Csíkba, és itt temette el*

Cochior: *Kotyor Józsi, Kotyor György, Kotyor Tamás György, Päsälău, Benes*

Cochior Tamaș: *Kotyor Tamás György, Balogos*

Călărașu: Kălărás, Kalarás, *Rákosban ültek, kihaltak*

David: Dávid, *Rákosban ültek, az egyik legelterjedtebb családnév*

Demșa Crainicu: *Demsa Karányik, Klézséből kerültek Csíkba, a Szilistyéen ültek*

Duma: Duma Isván, *Cipirig, Pökála, Rákosban ültek*

Focșa: Foksa, *Foksa Vasile, Talált gyerek, Matei Virág bába nevelte, Szilistyébe ültek*

Ilie: *(nem találtam adatot)*

Imbrea: Imbre, *Féca Péter, Féca János*

Iștoc: Istók András, *egy család*

Laslău: László, több család, *Rákosban ültek, jöttek le a Szilistyébe*

Lorent: Lőrinc, *Lőrinc András, oda le, Benes gödör fele*

Marcos, Marcuș: Márkus, *Rákosban ültek, lejöttek a Szilistyébe, Cigány*

Matei: Mátyás, *Mátyás György, Mátyás Péter fia Mátyás Illés, akit műk ismertünk, kint a dombon volt a háza, ott nagy korámok votak*

Mengheriș, Mingheriș: *Salamon Péter, a templomtól lefelé, mind Mengeris lejő a Coperativáig. Mengerés János a gyiák*

Micloș: Miklós, *Szárándok Illés, Antal. Szárándok Gyurka verte a vasat, mikor jött az erős idő.*

Negru: Negru György, *Dózsaujfaluból költöztek Csíkba, Pistik*

Patrașcu: Patrás János, *ahol vót a Magazin, a Coperativa, ott ültek, kihaltak*

Pișta: Pisti Gyurka, *Pisti János a bacsó, több család, Londráné, Degerát, Irodă Măti*

Sabău: Szabó, *Szabó György, Rákosban ültek, Rákosból jöttek le, kihaltak*

Sălca: Szályka, *Szályka János, jövel, Mokán felé ültek*

Secal: Szekál, *Szekál János, Mihály. Mokánban ültek*

Silaghi, Silaghe: Szilágyi. *Szilágyi Mihály bacsó, Kalársok mellett ültek Rákosban*

Tamaș: Tamás, *az egyik legelterjedtebb családnév. A Centruban ültek, Tamás Józsa bacsó, Bisău, hamisok, Ménérok, Balogos.*

Turea: Túri, *hol van a kettedik magazin, Túri János,*

pendelyes ingben járt, kihaltak

Virga: Varga, *Varga Isván, Varga György, Péter, hol van a magyar ház, ott ültek*

Vărgă: *Varga János, oláhu Ambărus*

A temetőben nyugvó két, jeles ember síremlékére mindenki felhívta a figyelmem. Ezért őket külön is bemutatom.

Gheorghe Farțade (1930–1998): Farcádi György, klézsei származású pap, aki közel negyed századot szolgált a felsőrekecsini plébánián. Külön kérése volt, hogy Csíkban temessék el.

Petru Matei (–1935): Mátyás Péter, a kőből készült síremlék felirata szerint polgármester volt. A leggazdagabb ember a faluban fia, Illés.

Bálint Emese, és Bodó Csanád felmérésükben összeírták olyan családfők neveit is, akik az utóbbi évtizedekben költöztek Csíkba. Azokat is sorra kérdeztem, és a következő derült ki róluk:

Gabor: Gábor, *Gestyénből került Csíkba, Mokánban ül*

Gheorghe: *nem ismerték fel*

Incze: *Gyergyóból került Csíkba, Tamás Józsi lányát vette el, Soni*

Jitaru: *Zsitár, Bogdánfalváról került Csíkba*

Mesterke: *Felsőrekecsinből került Csíkba, Rákosban ül*

Mihăilă: *Alsőrekecsini, nem még ül Csíkban*

1. *Bandinus*. Kétnyelvű kiadás. Bibliotheca Moldaviensis sorozat. Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2004.

2. Mikecs László: *A moldvai katolikusok 1646–47. évi összeírása*. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kolozsvár, 1944.

3. Hajdú Mihály: *A moldvai csángók 1696. évi összeírásának névtani vizsgálata*. In uő: *Válogatott tanulmányok*. ELTE Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai és Dialektológiai Tanszék – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2003. 203–207.

4. Trunki Péter: *A moldvai Forrófalva és környéke családnevei a 17–18. században*. In *Névtani Értesítő*, 33. 2011. 59–70.

5. Stefuca Viktória: *A 14–15. századi moldvai oklevelekben előforduló magyar személynév- és méltóságnév-ek: egy kutatási program vázlatja*. *Név és Valóság*, 2009. 474–478.

6. Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Magvető Kiadó, Budapest, 1987.

7. Bura László: *Bogdánfalva személynévei*. *Magyar Személynévi Adattárak (a továbbiakban: MSzA)* 91. Budapest, 1989.

8. Barthas József: *Pusztina személynévei*. MSzA 45. Budapest, 1982.

9. Halász Péter: *Az 1866. évi földosztáskor készült onyesti névsor*. In *Bokrétába kötögetem vala*. Európai Folklor Intézet, Budapest, 2002. 77–83.

10. Fodor Katalin: *A névdivat változása a moldvai csángóknál*. *Névtani Értesítő*, 21. 1999. 232–235.

11. Tánzos Vilmos: *Petrás Ince János 1861-es leírásai a klézsei plébániához tartozó moldvai csángó falvakról*. *Honismeret*, Különszám. XLVIII. 2019. október. 135–142.

12. Tánzos Vilmos: *Petrás Incze János 19. századi moldvai családösszeírásai*. Somoska régi és mai családnevei. In Vörös Ferenc (szerk.): *A nyelvöldrajztól a névföldrajzig VI. Határtalan névföldrajz*. A 2015. május 28–30-i alsóóri névföldrajzi tanácskozás előadásai. Unterwart / Alsóór–Budapest, UMIZ–Imre Samu Nyelvi Intézet, 221–250. (Imre Samu Nyelvi Intézet kiadványai V.)

13. Bálint Emese – Bodó Csanád: *Csíkfalu személynévei*. In Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors*. Budapest, 1999.

14. Vö. Baukó János: Magyar névkutatás a határokon túl. In Farkas Tamás – Sliz Mariann (szerk.): *Magyar névkutatás a 21. század elején*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest, 2015. 61–87.
15. B. Gergely Piroska: Szerkezeti, funkcionális és társadalmi összefüggések a családnevek népi használatában. In Teiszler Pál (szerk.): *Nyelvészeti tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 51–90.
16. Kovácsné József Magda: Havasolja mai családneveiről. In Teiszler Pál (szerk.): *Nyelvészeti tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 91–118.
17. Hoffmann István: *Magyar helynévkutatás 1958–2002*. A magyar névarchívum kiadványai. 7. Debrecen, 2003.
18. Bárh M. János: *Névföldrajzi térképlapok Erdélyből. A helynévadás területi variabilitása a történeti adatok tükrében*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2018.
19. Vö. Csomortáni Magdolna: Erdélyi magyar helynévkutatásunk je-

- lene. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, 36. (1992), 115–117.
20. Szopos András: *Csikszentimre névtani monográfiája 1602–2000*. 2018.
21. Balassa Iván: *A székelyföldi Erdővidék temetői*. Ethnica Kiadó, Debrecen, 1992.
22. Hoppál Mihály: A sírjelek. In uő: *Etnoszemiotika*. (Néprajz egyetemi hallgatóknak 14.) KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen, 1992. 78–107.
23. Keszeg Vilmos: Más műfajok. In uő: *A folklór határán. A népi írásbeliség verses műfajai Aranyosszéken*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1991. 226–239.
24. Kinda István: *Homokkőbe faragott múlt. Havadtő régi sírkövei*. Székely Nemzeti Múzeum – Pro Havadtő Egyesület, Sepsiszentgyörgy, 2016.
25. Reszegi Katalin: Helynevek – térszemlélet – mentális térkép. A nyelv, a helynevek és a tér összefüggései. *Magyar Nyelv*, 2018. 114. sz. 169–184.

PETRES LÁSZLÓ

„Zöreges sokat tettek, úgy csináltak, hogy monták”

Beszélgetés Matei Jánosné Kotyor Tamás Lenuc csíki hagyományörzővel

Matei Lenuc vagyok mostanába¹, Kotyor Tamas vótam leánykoromba, Mokánba születtem, oda le, falu végibe, zutójáni ház. Szép vót ez a leánykori üdő, me ott a falu végibe minden vót. Tehen vót, ünő, hogy mongyuk műk, malacos göje, kiköttük e zizlázra, tyukok, récék, ludak, pipék, minden. Szép vót ott le. Akkor mentünk a mezőn, jácottunk e zönőkvel, sok gyermek vótunk a zünőkvel. Tizenegyen vótunk tesvérek. Én a tizenegyedik vagyok. A legnagyobb hatvanhét esztendő, ő Trunkba ül, ott megházasodott. Aszta van egy Hargita megyén, kettő van Újfaluba, Dózsába, itt Csíkba vagyunk ötön, még van egy Kákován, Forrófalván, vagyunk jó sokan. Sok gyermek vót akkor, nem, mint most. Édesanyám leánykorába Bálint vót, úgy monták Niculáj Anti apókámnak. S mámókámnak es, most es nem mongyák Bálint Antiné, hanem Niculáj Antiné. Arról ismerik meg, nem, hogy mongyák Bálint, nem. Ez vót csak így román, hiszem. – *Mámódat, tátódat ismerted-e?* – Há! Há faluból vannak ők es, há hogyne. Mámóm, nekem anyósom, hogy mongyák, Szilágyi Ferencnek e leánya. S vannak nekem énekeim Szilágyi Ferencről. Most a zasszonyokkal tanuljuk. S ő gyiák vót, Szilágyi Ferenc, mámómnak a zapja. Magyar gyiák. Látinul is izéltek akkor, miséket monták. – *Mikor gyerekek voltatok, otthon hogy beszéltek? Az ulicába egymás között a gyerekekkel?* – Magyarul, magyarul há! Én ezt a románt a grödinicába tanultam meg. Vót e grödinica itt valahol, ide fel a csentruba, mellettünk majdnem e magyar háznál, vót egy fámília, egy család melyik elmutálódta, ki Targu Ocnára, s akkor azoknak a házukba vót a grödinica. – *Tatiánáéknál?* –

Ott vót abba a házba, régi házba. S ott tanultunk meg olául beszélni. Most a gyermekeinkkel es nem beszélünk magyarul, met ők románul fogtak beszélni, mikor mentünk a grödinicába, s vótak uljanok, melyek románul tanították hazunna. S osztá na, azt montuk, hogy műk inapoialtak vagyunk. Azok olául beszélnek, műk magyarul, akkor szégyelltek, hogy kéne műk es úgy beszéljünk, úgy evolúált az üdő, hogy műk es kéne tuggyunk olául. S akkor úgy vót az esz, hogy mikor lesz gyermekem, akkor én es olául fogok beszélni velük, met ilyen a móda, úgy monták. – *Tátid járt-e dologra valahova?* – Há hogyne! Jártak, csánták e návétát ők. Átul a hegyen, bé Újfaluba, bé oda bé Lonkára e gárához, oda. Vaj innet kimentek Kápotára, itt ki. Sokat jártak, de akkor a zegész ember ment dologra, vót e ránicá hátikon, mentek el regvel, jöttek este, nagy hóba, nagy sárba, nagy esőbe, hogy vót, hogy nem a züdő. De jöttek örökké, s a kenyér nem lipszilt e hátáról. Mikor jött bé a zajtón, akkor ott vótunk, vettük le a ránicát a hátáról, s teli vót kenyérvél. Ezt most es mongyuk, tátám örökké mongya vala fiútesvéreinknek, hogy mikor megházasottak, aszongya, nekem részem vót, hogy a gyermekek levegyék e hátamról e ránicát, e kenyérvél, annyit tük es dolgozzatok, hogy e gyermek ki tuggya venni e plászat vagy ránicát e kezedből, hogy hoztál kenyeret neki. Ez mindig így vót e beszéd ez nálunk. Sok jót tettek tőle, sokat tanyított. Vót ujan, mit az zén gyermekeimmel azt a szokást nem hattam el, hazunna. Ugye, mikor egy valamit vétett otthon, akkor húzta a zegész, de nem, hogy vert, nem vert, soha nem vert. Úgy, hogy arra tett, hogyha én vétettem, vagy e másik, akkor meg

kellett tanyissuk egyik e másikat imáccságra. A vót e pedeápsza, hogy mongyák. S ha azt nem tuttuk hétvégén, akkor még mást adott, még több pedeápsza jött egy hálybe. S aszta, ha összevesztünk, ha összeverekettünk, akkor meg kellett csókojuk egyik e másit. Jutott eszembe örökké, s mondom, én is ezt fogom csánni gyermekeimvel, s azt csináltam, s erőst jó. Erőst jó. Mikor összeveszték, tettem rivá, na, most akkor csókold meg e testvéredet. S akkor most mongyák, hogy milyen jó vót az, met aszongya, úgy haraguttam ria, mikor tettél, hogy csókojam, de aszta csak kacagtunk ritta, hogy mire tettem én őket, de sokat, sokat, sokat tanultam tőlük. Tátám erőst rendes vót. – *S mámid?* – Mámám egy dolgoss. Erőst sokat dolgozott, s szerette dolgozni, szereti es most es, csak nem bír. Jártak e kollektívba, sok asszon elmentek a kollektívba, ott dolgoztak. Mük marattunk honn a zállatokval, a zünökvel, disznyókval. Megmonta régtől, hogy elmenek, te mensz a disznyóval, te tyukokval itthon, te ludakval, másik e kurkákval, másik e zünökvel. Mindenkinék vót valami dolga. Estére meg kellett lejen főzvel e bab vagy miféle ételt elgondolt ő, az meg kellett legyen főzve, kiséperve e ház, úgy vártuk haza. Napval csántunk, mit csántunk, szép ízék vótak, ferettünk e patakba, de estére uljan vót, hogy tuttuk, hogy ezt meg kell csánniuk estére. Rendes vót, nagyon rendes. – *Mit játszódtok így gyerekként?* – Nem is felejttem el én ezt, met montam a gyerekeimnek es, hogy vót két öreg, úgy, ahogy ültünk mük a zutójáni ház. S akkor oda le, oda le, hogy van egy esztana, azon túl, a másik felibe vót egy ház, egy öreg ház. S ült ott két öreg. S azok csánták e körpicot, a háznak. Aszta azokval a zöregyekvel annyit disztrálódtunk, na, met csánták a körpicot, s akkor mük e zódalról mentünk s ütököztünk bé, lábainkra szöktünk bé a sárba, abba tette szalmát, vizet s osztá aszonta na, hájtok, aszongya, gyúrjuk meg a sárt. S akkor mük, meleg vót, nyár vót, fejürünnet szöktünk bé a sárba, gyúrtuk meg a sárt. Oszta mentünk s fűröttünk meg e patakba. Oszta jácöttük e vágót, de aprinseát, vágó, úgy monták. Hogy ki tudott jobban futni, megfogta e másikat, megérintette, akkor az vót e vágó, az kellett fusson, még mejiket megérintette, az vót e vágó, há. S a tiktágot, buttunk el, meg kellett keressenek. S akkor jácöttünk e septikákval, akkor ki lemaradott, az kellett mennyen, térisse meg a zünököt. Duktuk el a zalmát, vót egy ojan feér kódis alma, úgy monták, hogy leghamarább az vót, szép vót, aszta elmentünk, s bédugtuk egy gödörbe, ástunk egy gödröcskét, ujan, s tettünk ilyen füjet, met száradó füjet, pajust, ujan összegyüttünk, bétettük e zalmát s bétettük e földbe, s akkor két hétre mentünk, met az ért meg, sárigodott meg. Földbe. Mikor elmentünk, kiástuk, az ujan jó vót az a zalma! Aszta mentünk, lestük meg egyik a másit, hogy ki hoa dugta, s loptuk ki a zalmáját. Na, vótak ijenek. Vagy atták e kótát a koperatívánál, aggyák vala e kótát, azt a záhárt, undelemát, akkor nem vót annyi undelem, mint most. Atták e kótát, szükön jártunk. S akkor vót úgy, hogy egy fiú hozta el a záhárt e mezőre, s kértük mük es a záhárt, s aszonta, ha megtérissük a züneit, akkor ad egy kálán záhárt, egy marok záhárt. Így vót a játék. Szépen jácöttünk, nem vót annyi, hogy

boloncságokat beszéljünk. Mindenkinék szólunk a zuton, üsmertük egyik a másit a faluba, most nem. – *Miket köszöngettetek?* – Mondtuk, megjárta-e, elindult-e, vagy jó estét, jó regvelt, ezek vótak. – *Azt köszönték az öregek, hogy Dicsértésék Jézuskának szent neve?* – Ezt a templomnál. De így a zuton nem. Csak elindult, megjárta, jó regvelt, jó estét. Ezt emlékszem én, aszta nem tudom. – *Otthon imádkoztatok-e? Mikor? Hogy?* – Hogyne! Este. Ettünk úgy a zasztalnál, ha montuk a zimáccságot, ha nem, a kereszt nem lipszilt, az muszáj vót, s az bément ugyes e zizémbe, oda ültünk a zasztalnál, s nem es vettük észre, mikor keresztet vettük. Met ez úgy vót bémenev e zesünkbe. Este imádkoztunk mámámval vagy tátámval. Tátám csitilt e zírásból, s mik hallgattuk, vagy vót az a regveli imáccság, a zestéi, ezket, de románul. Nekem vót egy ordin a zimáccságaimba. Én így tanultam meg, hogy hamarabb vettem e keresztet, Tatl nostru, Bucură-te Maria, akkor vót e Cred în Dumnezeu, vót e Act de căință, vót e Îngerul Domnului, Înger al lui Dumnezeu, s aval fejeztem bé. S azta elmontuk poruncile, cele zece, cele cincii, cele șase, cele patru, mind ezket, mind, mind tuttuk. Mind. Ezket mind elmontuk. De ezket a zimáccságokat megtanultuk a zelső gyónásra. Ezek muszáj vótak tuggyuk, met azt monták, principalele rugăciuni. Ezket mind tuttuk, mind, mind. S osztá úgy vót a vecsernye, ugye nállunk nem vót párok ki jőjel, vót vecsernye minden este. Akkor vecsernyéről sok imáccságot megtanultunk, met ezket a gyiák elmonta e templomba, minden este vecsernyén. – *Ki volt a gyiák, mikor te leányka voltál?* – Salamon János, akkor ő vót a gyiák. – *S ez hogy volt?* – A gyiák nem a zótáron vót, hanem e kórusba, nem lehetett oda senki felmennyen a zótárra. Csak vót e leány, melik takarított, van most is egy öreg leány, s az lehetett csak a zótárra felmennyen, nem akárcicsida. S a gyiák, a ző helye ott vót e kórusba a zorgonánál, s ő ott imádkozott a leányokval s a népségvel, zágészvel. – *A te idődbe vótak vetávok s vetevicák?* – Há! Vótak vetevicák, igen, vótak legények, leányok. Akkor vótak ezek e ződ csetertek, joia verde, ugye akkor gyűltek össze a legények, leányok, csánták e kolibákat, pap kiatta, hogy ki milyen kolibát csinál, hol csinálja, s akkor vette ki e zegész leány a zeszt-réjít, lássák meg a legények, hogy a leányoknak milyen lepedőjik van, milyen kendezőjük van. Ki s ki milyen, legszebb, legpirosabbat. Mük a zalsó mokániai vótunk temetónél téve, ahhoz a kolibához. Me csántak három vagy négy kolibát. S akkor ki vót adva így, pe sectoare, hogy kicsida milyen kolibát készít. S osztá előzöködtünk. Nekem a tátám járt idegeny országba, Líbiába, Iránba, vótak azok a perszányok, úgy. S akkor mük vittük azt, hogy lássák, hogy nekünk milyen perszányaink vannak. Hozott onnét ruhákat, de elattam, mind a tátott, jöttek a cigánkák, s elvették, oda adtuk nekik. – *Kisiskolás korotokban Rákos messze volt nektek? Feljártatok-e oda? Meddig volt, ameddig elmehettetek?* – Féltünk mennyünk fel oda. Nem lehetett, még a csentruba es, falu közepibe es, misére, vecsernyére s ki vót adva e zóra, hogy ilyenkor honn kell lenni. De Rákosba elmentünk, mikor mentünk énekelni, kárácsonba, kóringálalni veres tojást húsétba, de Rákosba nem

jártunk. Vót egy matusám, tátámnak e tesvére, még-még elmentünk hezza, de gyíren mentünk. De nem vót különbség, hogy ez e gyermek innen van, s nem beszélünk vele, mindenki üsmerkeztünk. De Rákostól féltünk, met vótak ezelőtt azok a beszédek, hogy e szép asszonyok ott vannak abba a gödörbe, s abba a patakba, s mosogatnak, s így tesznek, s ha oda mensz, akkor megfognak, ilyen povesztéák, mit most nem hinnék. De gyermekkoromba vótak ilyen beszédek, na. Attól monták ők, hogy mikor jöttünk le a discotecából es, hogy nezzed, met az e ház, nem ül senki abba, s ott vannak szép asszonyok, vaj ördögök béülvel, s kijőnek s mifélék, s vótak úgy, hogy féltünk. – *Volt-e olyan, hogy a tanítók, domnisorák rátok szóltak, hogy ne beszéljete magyarul, vagy mert rosszul beszéltek románul?* – Nám vót ilyen. Mát ők látták, hogy műk ott tanulunk olául. Tanyittak olául. Oszta ugye, hogy valamit vétettünk, akkor javittak ritta, hogy nem mondod jól, hogy nem mondjuk jól, s akkor javított ritta. De nem vót így, hogy valami... – *Nem vertek meg ezért?* – Tutták, hogy magyarul tanulunk honn, okkor nem birsz egyszeriből a gyermek megtonuljon olául beszélni. Ütést, azt üttek, met rosszak vótunk, vagy nem tanoltuk meg a tabla înmulțiri-t, vagy nem csántuk fel e témánkot. Én aszt mondom, hogy nemhogy vertek s az nagy baj vót, nem vót nagy baj, met még honn es kaptunk māmámtól, megtépett, vesszővel megverte a seggünköt, vaj izé, de zeskolábaes nem vót asz, hogy váleo, minák ütöd a gyermekemet, vaj... met tutták, hogy az kell, anélkül nem nőtt fel a gyermek, mind most, nem lehet semmit mondani neki. Tutták, hogy magyar falu, s nehezül tanuljuk, met ugye milyen rossz vót, a zeskolába tanultunk, olául kellett beszélni, otthon, hazamentünk, beszélünk magyarul. Kevertük esze dolgokat. – *Otthon tátid, māmīd ambicionáltak-e, hogy háj, tanuljatok, menjetek Bákóba, városba tovább tanulni. Volt-e arról beszéd, hogy tovább aztán mi lesz?* – Nem. Végezzük ki a zeskolát... Ezelőtt úgy volt, hogy mentünk a kollektívba. Jártam én es, osztá felnöttem egy annyi, vótam egy 16-17 esztendős, osztá mentem māmám helyett es vaeccer. Ha beteg vót, akko el kellett menjek. Nám, nám vót asz, hogy ámbicionáljanak, hanem műk haltuk a másiktól, hogy az elment ilyen licseuba, Bákóba, akkor szerettem lenne én es, de nem vót azé para, posibilitate, hogy menj, nám. Tátám járt dologra, māmám kollektívbe, s nem vót annyi üdő, hogy utánunk járjanak. Oszta vótak a legények, melyik kellett eskolát tonuljanak, vótak e tesvéreim katonaságba, tesvéreim, a legények mind csántak katonaságot, azok elmentek asztá, onat koptok dolgot, elment mindenki dologra. – *Apókád, māmókád tanítgatott-e valamire?* – Há, én még oluttam es māmókámnál, vót apókám es. Tanított, hogy a zembernek kell szólj az úton, tonított, hogy ilyen respectuos légy, megsegétsd egy öreget, hogy kell viselkedj a zuton zámbervál, vaj, akkor tuttuk a fricat... Én úgy tudom, hogy mikor a papot, mikor láttam, féltém, met asz valaki vót, vaj a policiát, mikor láttuk miliciánokat, aszkat, féltünk, most nem félnek egyes semmitől, de arro meg vótunk tanítva, māmókánk es, apókánk es, vaj nem szótál a zuton, ez nagy baj vót; – ne, ennek a leánya nem

szólott a zuton, miféle educațiaia van ennek, meg vótunk korektálva egyik a másiktól, de erre tanyítottak, kell szólj a zembernek a zuton, ez vót a legfontosabb izé, educația. Meg kell holgos māmádot, tátádot, met elmentünk gyónni, aszt montuk, n-am ascultat de mama, de tata, de... Ez vót a leg-hamarábbi véték. – *Mámīddal, māmókáddal jártatok-e búcsúba?* – Há, hogyne! – *S merre?* – Mindenfelé, mindenfelé. Külsőrekecsin, Dózsa, Pokolpatak, az vót a szórakozás, a búcsúk, alig vártuk, hogy menjünk búcsúra, Somoska, Klézse, Kákova, Trunk. – *Trunkba is?* – Trunkba es jártunk, met oda van bé egy bácsim, sakkor mentünk a tréval, fel oda a Valea Seacăig, meggyig, osztá onnat mentünk gyalog canalon bé, vót egy canal, sazon mentünk bé, sosztán șoseanan, s oda üttünk bé hezzig. Sokat mentünk gyalog akkor bocsúkra. – *Berengyestre is, gondolom.* – S há, úgy tuttuk zösvenyeket átul a hegyen, Veres vadalmánál átul, s akkor itt, montuk, hogy menjünk, hogy mondják annak a kútnak, hej, oda fel..., Legegi kútja, há, ahogy mentünk átul Somoskába. Elmentünk bocsúra, leánykorunkba es, az vót a... – *S hogy, összebeszélteket ketten-hárman?* – Há, pretenáinkval mentünk bocsúra, két-három leány, kikvel jobban értekeztünk, avval mentünk bocsúra, beszélünk esze, s mentünk átul a hegyen, annyit mentünk gyalog, hogy sokat. S ez jó vót, átul a hegyen, ez, na, olyanok vótunk a zeste, hogy el vótunk fárodva, bántok meg, nem kellett lenne elmenjünk olyan messze, s most úgy fájnak a lábaim, s miféle, de regvel nem montuk aszt, kesztük újra, mentünk még. – *Ahol voltak nyámok, megjártatok...* – Há, há! Elhittak, megláttak a templomnál, vaj vótak leányok, üsmeretjeink, met jártunk discotecákba, ismerkesztünk esze, egyik a másikkal, s akkor meglátott, hiutt el hezza, hogy együnk náluk, met az vót, hittak el enni, ettünk, s osztá onnat elmentünk egy discotecába, s osztá még a nop nem lehetett leszen-tüljön, s akkor honn kellett lejünk a foluba, met így vót na. – *Scrinciobok?* – Crinciobok s mindenféle játékok, s vót a Ciubuc, mit most nem kap, ebbe a züdőbe, Ciubucot, cigányok árulták, aszt a Ciubucot, szép hertcsikébe, nem jut-e eszibe? Oz vót, a sok Ciubuc, milyen jó vót az, minden szép színyű, fényes, piros miféle hercsikébe beteve, az olyan jó vót, s vótő züngécata, olyan, melyiket kavarták ki a ziziéből, tejeskannából aszkat, azét mentünk... Menen vala māmám es valamere, akkor ezt montuk, hozzon bombonyét vagy Ciubucot. – *Ilyenkor adtak-e nektek parát, egy fránkot, kettőt?* – Mikor mentünk bocsúra? Attak, attak, egy fránkot, kettőt, ne, hogy vegyünk... vaegy fránkot. Há, akkor mentünk lingusilódtunk le, māmámnál, tátámnál, hogy adjon neköm es, hogy menek én es, egy üngecátára. Mikor hoszták a filmet, kárávána, úgy monták, nagy hangszórók a koci tetején, s monta, már ma este, este hatkor lesz ilyen film, vót a But Szpencservel, vaj indiános filmek, Lanțul amintirilor, sakkor csapták ki aszt a caravanat, okkorán énekelt a foluban, nem vót olyan énekszó! Akkor nop vótunk a legescsendesebbek. Most is jó fel a bőröm! Mikor holtuk, aszt a muzica populart tették, akkor mondtuk, ho, caravana áljött, sakkor mindenki úgy mentünk, lingusilódtunk māmáknál, tátáknál, odjon, men-

jek el én is filmra, most este. Gyültünk essze sokan, öregek, ifjak, gyermekek, minden, na... – *S ez hol volt?* – Zeskolába. Vót a régi eskola, s oda primiltek bé, vót két fránk vaj három fránk, hogy vót, mincsak úgy vót, két fránk vagy három fránk, met most visszament a para arra, meikek vótak. S vaj jött kortos cigán, szekérvel, hogy bálont vettük tőlük, mostuk ki a zéveget, kellett vigyünk ilyen éveg éveget, saszt monták, kell két éveg vagy három, hogy adjank egy bálont, vaj adjanak egy Ciubucot, vaj valamit, mit árultak ők. De kellett, az évegeket úgy gyüttük össze, a ganyéból, patakokból, ullyan tisztaság vót, nem, mint most. Gyüttük, s mostuk ki zévegeket, félkilusukot, ottuk oda, vettünk egy Ciubucot, ottok egy balont rivája, azok a kortos cigányok, mint árulták a meszet ezelőtt. Osz tudom, Szálykáéknál, ott meg vót állva örökké, oda mentünk fel, s vittük a zéveget vaegy bálonyra, vaegy bombonyéra, vaegy Ciubucra. Cam így vót. – *Látom a pozán, hogy már pantalonban, rokiában jártatok, nem köttetek fotát...* – Nem, akkor többet nem. Akkor így kijött zuniforma, muszály vót ilyent vegyünk örökké. – *S mikor elmentetek búcsúba, akkor is pantalonban mentetek?* – Há, pantalon, sö egy trikó, egy ing, egy bluza, ilyen, de nem jártunk, én nem jártam soha fotába. Fotába, ilyenekbe felötöztünk húsvétba, okkor vót, húsvétba, vagy vótak ezek a joia verde, vótak ilyen innapok, templomnál ott, akkor felötöztünk a leányok, sokan, sokan. Húsvétba, cel puțin, akkor mindenki vette ki náftálinábóló (*kacag*) patkós bundátó, katrincátó, fótát, kinek mije vót, vagy mit vartak abba a bőjtbe, mint most van az a nagybőjt. Nagybőjtbe úgy jártunk a guzsalyasba, hogy Isten örözz, mindenki aszalterítőt, egy kendezőt varrt, vaj inget, eszket varrtuk, hogy húsvétbo lejen volomi új, oszt felötöztünk abba. Vaj vette mámánk, ne, húsvétra vettem egy-egy ruhát nektek, ilyen veres, vaj ződ, vaj kék, vaj... Örökké vót, hogy valami újba. Húsvétba, mikor mentek áldozni elé, akkor úgy neztünk a leányok felé, met akkor mindenki, minél, minél, milyen ingbe, olyan szépek vótak a leányok felötözve, s rendbe na, vótak harminc, negyven leány, smind úgy felötözve, úgy mentek, kórusból szálltak le, s mentek elé áldozni. S vótak legények es felötözve patkós bundába, vettek feér inget, pantalót, s patkós bundát, vót úgy es. – *Mikortól számítottatok nagylánynak? Plimbálódttatok?* – Leányok, közöttünk? – *Igen.* – Vót vasárnap, hogy menünk vala ki zeskolánál, hátul verték a pórkát, legények, leányok, verték a pórkát, köttek fancból egy jó kemény pórkát, olyat, s vótak olyan botok. Vasárnap mentünk ki e zeskolánál, livádába, nagy liváda vót, ott, oda gyültünk essze, leányok, legények, de na, a legényekkel nem jártunk annyira akkor, most esszefogják kezeiket, nem szemérem, akkor, nem lehetett kezeinket es esszefogni, akkor egyik a más mellett es menni. Most, mikor mondom a cinkáimnak, hogy nem lehetett mekfogja a kezedet zuton, met akkor szemérem vót. – *Ez mikor változott meg?* – Idefelé, így, kommunisságnak a vége, osztá má szemérem el fogott menni. Mitöte jární foktak idegeny országba el. Ez a legpotrāvilt cuvînt, mint elmentek idegeny országba, mindenki hazajött egy-egy valamivel, van egy-egy meik jóval es, de van, meikek veszik rossz odalát es.

– *A hetvenes, nyolcvanas években volt-e rádió, tévé a faluban?* – '78-ba hozták be a záramot, curenget, s azutántól vót es tévé. De nem vót, amit nezzél benne. Miháela vót akkor a journál előtt. Szombaton Tom și Jeri. – *Volt-e olyan a '90-es években, hogy valaki hozott egy videókasszettát, és...?* – Neszték a filmeket. Igen! Másországból hozták, nem vót, hogy Romániából vegyék, országunkból. – *A discoteca hol volt?* – A zeskolába. Ott es, mikor bécsapott a zadminisztrator, a zasszony, Mátei Máris. U, béengede münköt es?! Legeselőbbször a discó vót pikápvál, há. – *S milyen zenére táncoltatok, emlékszel-e?* – Há, hogyne! Mihai Constantinescu, Savoii, Angela Similea, Corina Chiriac, Mirabela Dauer, ezekkel, dá okkor es zeskolába vót, vaegynek a zogradájába discoteca. Támás Andrásékná menyiccer vót pikápos! Mikor csináltuk eszt a házat es, '91-be vót csánva, akkor itt alul nám kellett megdöngölni, met csántunk discót, úgy mektapották a zefiak, hogy Isten örözz. – *Minek volt a felsőrekecsiniekkel az ellenkezés, vetélkedés?* – Minek? Vita vót, hogy nálík nem vót kollektív, nem vót ilyen föld, hogy el tudják venni, hogy bírjanak jární tráktorval, mint vannak nálunk, bírnak menni, van 10 hektár egy helyt. Nálík ott keskeny darabok, csak hegyek. Mit montak ezek, nem még csinálunk nálík kollektívot, met minek, nincs hol, akkor tőlík vettek adót. Sosztá mük nekik aszt montuk, kápítálistok, igen, s mik vótunk a komunisztok s ők a kápítálistok, ez vót a vita. Gyermekek is mentünk fel, akkor aszt monták, mi, csikiak jönnek, eszeskednek nekünk a folunkba, örökké le vótunk ízelve. Innen mentünk fel oda, verekedtünk es, mi, egy csíki megver éngemet, vaj valami, poroncsolunk nálík a foluba, más foluba? – *És minek mondták nektek, hogy lajtorjások?* – Nevezgettek. Aszt mondtuk nekik: csángók, há, most es aszt mondjuk, csángók. S nekünk aszt mondják, lajtorjás. Hiszem, csak ők tudják megmondani, minek monták lajtorjás. (*kacag*) – *De azért jártatok essze?* – Jártak essze, legények, leányok jöttek le onnan, innen mentünk fel, ha ott tonultunk, ismerkesztünk mindenkivel. – *Mit tartottatok a faluban, kikkel talált inkább a beszéd, rekecsiniekkel, somoskaiakkal, dózsaiakkal?* – Nem, mindegyiknek félre a beszédje. Fundurekecsiniek, más módul beszélnek, van egy-egy szó, brej vagy kucsá, nem kutya (*kacagnak*), há, há. Ezek a berengyestiek még más módul beszélnek, szökörce, szekörce, vaj, manunk, manunk, nem monták menünk, hanem mönunk, s van az akcsentok, dózsaiak, ezek máj mult románok, vāj komászonyom, fáj nákem, nagyon fáj, így á-val többet ízéltek, Somoska Klézsevel ők összetalálják. Nem találtuk essze, nem, én eszt vettem észre, mindenkinek van egy modul beszéde, nem talál essze csíki faluval. – *Bicskázások voltak-e?* – Igen, vót, egyet megölték vót itt a ziskolába, bocsúkor, egy újfalusit. Ó, nagy verekedések es vótak, olyanok, hogy jaj, Istenem. Most nincs, met az ifúság el van menve. Mentek ki villákvál, kaszákval verekedni bocsúkor. Mámá rendezi... Nem vót akkor annyi ital, mint most, nem kaptál. De a legények kikeresték úgyes, mágázinokból, Fundu Rekecsinből vették a bort, met nálík nem vákták ki vót a szöllököt, ha marattak kápítálistok, megmarattak a szöllökvel, s bort kellett vegyünk tőlík, bocsúkor es.

Ők jártak le ide kapálni, vótak földjeik Csíkba, ott ki, hol nem bírtak menni traktorok, ott felosztották. – *Volt-e olyan, hogy a discotecába összepótoltatok, és együtt vettetek egy bidon bort?* – Há, hogyne! (*kacag*) Há, magadra nem bírtál innanyi, kellett valaki. Műk a lányok es, vótak, hogy meiknek több vót, akkor montuk, hadd el, met hozok egy bidon bort. Gyűltünk esze. – *Populára zenét tettek-e a discotecába?* – Vót, vót, azt jártuk. Mindent tettek, így es, úgy es. – *S ki rakta a zenéket?* – Ez, Mátei Pável, neki vótak discjai. Vótak egy darabig a pikápok, osztá vót a casetofon, osztá a megnetofon, s osztá mindenfajta – *Kellett fizetni is?* – Há, vót három lej, vaj öt lej, tettek stámpilát es a kezünkre es, mikor mentünk bé. Ha nem fizetél, kivettek. – *Ott már táncoltak fiúk lányokval?* – Há, hogyne! Úgy ismerkesztünk. (*kacag*) Úgy ismerkesztünk, há, hogyne. Azéttes mentünk, nem-e? Lássuk meg aszt a fiút, vaj a fiú lássa meg aszt a leányt, úgy ismerkesztünk esze a discotecába, másképp nem vót mikor, misén nem tuttál, ugye falun, ott, ha megláttak, hogy tanácsoltál, vége vót, akkor a discoteca vót, vagy a horba vót. – *Leányokul mit csináltatok, hogy tetszedjete, fontátok bé a hajatokat?* – Ó, há, há! Záháros víz! Vaj montam a cinkáknak, zenyémeknek, montam, sitün, sittük meg a szeget szénbe, s osztá kondorittuk fel a hojunkot, hogy leen kondor, sütős szegvel, süttük fel, vaj vót, csántuk ilyen fancokra, így hogy felkondorittuk, vagy béfontunk sok-sok gecát, hogy osztá így ült fel, na, bár akkor este tarcson ki. (*kacag*) – *Tettetek-e ruhát a fejetekre?* – Discotecába? Nem! Nem. Úgy mentünk, hogy menünk vecsernyére, akkor vót a ruha, de osztá vecsernye után le vót veve a ruha, s mentünk discotecába, nem mentünk ruhába. Há, nem lehetett misére, váleo, kilelték, hogy elmentünk hajdonfejt, akkor meg vótunk verve, nem lehetett. – *Hogy tartottátok, hány esztendőön kellett férjhez menni, megnősülni?* – 20-25 esztendő, 25 esztendő vót a maximum... – *Nem volt olyan, hogy 16-17 esztendőön?* – Nem, nem, a mik üdönkben nem, úgy vót ezelőtt. Még vót egy-egy, még történt úgy es, olyan dolgok, de úgy es... – *Olyanra emlékeztek-e, hogy valakit nem hagyott a táti-ja, mámi-ja, hogy...* – ...ne vedd el, met az ijen, saz, ez szegény, ne vedd el, nincs észtréje, nincsen semmije, ne annak a nénje vót egy... – *Még a ti időtökben is contált ez?* – Há, há, vót, vót, vótak, meikek monták, te ennek a lánya vagy, há, há, egy kicsit vót gazdagecskább, akkor nem nezett ria tyiár szegény leányra, fennebb vót a zorra, vaj hogy vót... Nekünk vót az a izé, hogy nekem a nagyobb néném, ugye leányul vót gyermeke, sakkor vótunk úgy meg izélvel, hogy ahhoz a leányhoz ne menj, met az ojan lesz, mint a nénje, úgy elbornálja, vagy behúzza a csipkét a zablakon. Ez vót, csipkét nehogy behúzd a zablakon! Ez arra ment, hogy nehogy hazajöjj gyermekvel, hordozósan, vaj nehogy elvedd te annak a leányát, met azaz nénje, né, ilyen vót, úgy történt, s izé, meg vótunk márkálval tesvérek es, egy miatt. S akkor nem lehetett csinálni eszket az izéket, ne – tudja, nem, a zavortokat – akkor ugye nagyobb vót a frika a zanyának, a zapának, me tutták, ilyenek nem lehet törtéjenek, s mindig avertizálták meg, hogy elcsaplak, de vigyázz magadra, csipkét ne húzz bé zablakon. – *Fontos*

volt, hogy maradjatok tiszták. – Igen, igen, ez fontos vót még a műnk időnkben. – *Voltak olyan lányok, akik könnyebben csókoltak, öleltek?* – Még vótak, vótak, de, depinde, hogy tutták a frikát hazunna, hogy tutták hazunna, met vót olyan, hogy nem semmi, elmenen, ne jöjjön gyerekvel haza, el lehet, mennyen, csak ne húzza bé csipkét a zablakon, így vót, meik kurtán vót tartva, meik el vót hagyva, mennyen hoa akar, csánjon, amit akar, vót úgy, há. – *Titeket ki tanítgatott ilyen leányos dolgokra?* – Mámánk, há. Monta, hogy eléjő egy idő, mikor így lesz, s úgy lesz, s így kell csinálni, s úgy kell csinálni, s az meg vót mondva, hogy úgy járd, met immá, ha hezzád ér egy legény csak az ujjával es, akkor hordozósé is maradsz, ez bé vót verve a frika belénk, nem lehet, hogy hezzánk érjen, nem lehet... – *Mikor kezdtek oláhuul beszélni a faluban, az hogy volt?* – Otthon magyarul beszélünk mámamval, s most es. Gyermekeimvel nem, met gyermekeinket tanítottuk oláhuul, met menen zeskolába, sakkor tudjon, nehogy mondja valaki, hogy né, ez nem tud még oláhuul. – *Összebeszéltek a barátaitokkal, hogy így csináljátok?* – Nem, nem! Mindenki, hogy akarta. Ki, hogy akarta, úgy edukálta a gyermekeit. Én még beszélék így magyarul a leányaim előtt, műk ketten es beszélünk magyarul (*az emberével*), értnek, met jártak magyar eskolába es, tudnak. – *Volt-e otthon arról beszéd, hogy ti kik vagytok, magyarok, katólikok, oláhok?* – Vót! Műk, nálunk, tudom, hogy meg vót títva, hogy ne menj el az ortodox után, ne adódj el az ortodox után, met nem az az Isten, vaj. Nehogy elmenj a zoláh után! Há, elvágom a nyakadot, nyakadot a fécivágóra teszem. (*kacag*) Nem lehetett, hogy oláhval beszélj, vagy véréd legyen. – *Bákó messze volt-e nektek?* – Mentünk keresztül a hegyen, bé Dózsán, szasztán trénra bé, vonatra bé, valami egy óra s valami. Hogy vót az, hogy jut eszemre, hogy én, hogy tonultam meg Bákót, hanem mentem velik, mikor kicsikék vótunk, ugye, vettek el velik Bákóba, sakkor rendre-rendre megüsmertük, hogy hol kell felülj, hol kell leszállj, meik mágazinba menj bé vetkecselni, tuttuk Lucseafáru, Universal, Junior, ezek vótak, tuttuk a piaca ott, még mi vót, ott elé. De mondom, hogy szoktuk műk meg, menjünk velik, sosztá eléjött egy idő, hogy akkor nem mentem el magamra, hanem mentem egy leánkával, prietenával. – *S ezt hány esztendősen?* – Ó, hát kellett lejek, mondjuk 17 esztendősen majd kám elmentem Bákóba, elmentem, de így ketten, nem magamra. De úgy, hogy opáinkon, mámainkon keresztül, hogy ők vittek. – *Adzsudra, Onyestre mentetek-e?* – Nem, nekünk Bákó vót a vetkecselő. Jártam gyalog tátával Onyestre, vót egy tehenünk, elattuk. Kápotára jártunk búcsúba, kománk es vót, nem tudom élnek-e bár, kettő es van. – *Emlékszel-e, mikor jöttek először a „magyarok”, milyen volt?* – Hamarábbi magyarok, mikor jöttek, inundácia után, jut nekem eszembe, akkor jöttek, segítettek. '91-ben. Magyarokhoz jártam '86-ba (*elvéti, 1996-ban!*), jártam pápa látásra, mindcsak a fundurekecsiniek vittek vót el, táncoltunk es, akkor fundurekecsiniekkel, Pisti Andrásnéval jártam el, eljött vót a pápa Ungáriába, leghamarább, mikor én jártam. – *Mit tartottatok a „magyarokról”, mindent értettetek, amit beszéltek?* – Nem, nem mindent! Jut eszembe, mikor vótó az a nagy víz,

leány vótam, mómám járt kollektívba, ugye, honn vótam, s jöttek a magyarok mincsak ilyen segítségekvel. Nem tudom, nem jut eszembe, hogy jöttek bé hezzánk, hogy én vótam honn, saggyig kérdeztek, hogy honnat tanultam meg magyarul, s montam, há mómám s tátám úgy beszélnek, s aszongya, románul tucce, s mondom, megtanultam a grödinicába, met ott foktunk műk románul tanulni, há. Csudálkosztak, való, hogy miféle para, miféle... s műk es aszt gondoltuk, váleu, jönek ezek hócok, ezek ki akarják lelteni, hogy miféle, s hogy minden módul elment a gondunk, s féltünk, hogy beszéljünk velik. Féltünk, méghá na, minek jönek ezek bé házba, s háha jönek lopni, háha elvesznek, lehet. S asztá keresték, leszerették eszt a módot a zingekről. Jöni foktak, kérték a varrott ingeket. Elattuk, mint a tátottak. Hosztak a víz után sok segítséget, segítették a falut. Úgy vót, hogy mentünk a zünókkal, s akkor láttuk, két köjök, vagy egy cinka s egy köjök, nagy ránica a hátikon, mentek le a patakon, s akkor tuttuk, ezek magyarok, met ezek jártak, s pózákat csántak, mifélék, s akkor aszt tuttuk, magyarok. Masint nem láttunk ott le Mokánba, telefonok nem vótak. Innapban kitettünk egy casetofont zablakba, sakkor a zénekelt nagyon, hallták a szomszédok es, műk es, disztrálótunk, úgy vót akkor, rágyiut kitettük, eléjöttek a rágyiuk. – Mikor a fehérség kellett, hogy szülessen, akkor telefon semmi a faluba, semmi, értie, éppe Gösténybe mentek, mikor Ágnis született, úgy futott a tesvérem ki Gösténybe, ki, ki ott a Veres vadalmánál, nem vótak telefonok, semmi, addig lehetett üljön a beteg, míg eljött a szálváré, hogy elvigyék. De nem es kellett elvigyék, met osztá akkor vótak öreg fehérségek, meikek értettek, hogy mikor szül a gyermek, tutták, mit kell csinálni, s mindig vótak születel. Nekem kettő vót szülve Bákóba. A bábák azután jöttek, s dörgölték. – A betegágyba akkor, én is dörgölödtem, van egy szomszédom, meik... – *Na várj, először azt meséld el, hogy ismerkedtek annak idején, te hogy ismerkedtél Jánossal?* – Jánost, én mondjuk, üsmertem, met járt haza, bácsimval, Ionelval, kolégok vótak, sakkor úgymég jött haza, még hezzánk. Üsmertük egyik a másat a faluba, nem vót olyan, hogy ne ismerjük, sakkor mentünk fel, ott fel, úgy montuk, menünk fel, úgy fel, hogy mentünk a csentruba, nekünk úgy vót, hogy mámi elhagy, hogy menjünk fel, ott fel, műk ott lent ültünk, és engettük fel, nem montuk, hogy csentru, műk úgy tuttuk, hogy menünk fel, ott fel. Sakkor, ott a csentruba még jácottuk ott a porkát vaj, osztá, én nem értem a horbákat a templom előtt, nekünk a discotecák vótak, sakkor vettek el egy táncra, sakkor fogtak neki kérdezni, hogy minha nem tutta lenne, minek hínak, s hány esztendős vagyok, s akkor szoritott meg, akkor tuttuk, hogy valami, valami közöttünk izél – na, akkor szeretlek, szeretőd lesz –, há, há, osztá monta, nem akarsze, hogy este elkésérjelek, vót magyarul es, monták, monták olául es, nu vrei să fi prietena mea? Ez vót így, sakkor elkísért egy este, sakkor aszonta még, hogy eljő, sakkor tuttuk deja, prietenok vagyunk. Osztá jártunk a guzsaljasba! – *Csipedtek-e, gidiláltak-e?* – Aszt montuk egy este, magyar háznál, zasszonyokkal, most nem úgy van az, ezelőtt csipték meg, csiptek meg, csipték meg a csecsedet, vaj

üttek egyet a seggedre, vaj, most nincsenek azok az üdők. Csiptek meg, való, mentél, csiptek meg a kölykök, az vót, agájtalt – szeretett le, legyél szereteje –, há, há. – *Te mikor szóltál otthon, hogy ne, János vagy más hazakísért?* – Nem tutták ők, hogy hazakísért, met nem lehetett, tudják, hogy a legén hazakísért, de úgy vót úgy 16 esztendősen, vót prietenom deja, mentünk discotecába, nem tartották aszt, hogy kell leél 18 esztendős, vaj. – *Horbát nem értétek a templomnál?* – Nem értük. Úgy osztá kilelte falun, met jártak kollektívhoz, sakkor zasszonyok tutták, vót más leány, meik megmonta honn, hogy ne, ez avval ment haza, vaj egy másik másik legényvel ment haza, sakkor lelte ki másót, nem montuk műk meg. Vaj elmentünk diskotecába más faluba, akkor már tuttuk, hétfő este kapjuk ki verést, met akkor hétfőn este ment el kollektívba, sakkor monták meg, kendnek a leányai jártak át másfaluba discotecába, sakkor akkora veréseket kaptak (*kacag*), de na. – *De minek haragudott ilyenkor?* – Mét ment el ebből a faluból, sa faluba sem szerettem – vótak a félések, nehogy úgy maradj, nehogy kacagion a falu, ez vót az izé, nehogy béhúzd csipkét a zablakon. – *S akkor?* – S akkor beszélünk sokáig, hittam bé, me elég annyi, elkísirt a legény, elkísírte. Há nem hagyott egy fél órát es, met rikojtott be, gata, elég annyi, háj bé! – A zuram nem vót olyan, ő szidott, hagy békit te megnyit beszél. Vaj vót egy bék künn, sakkor ő aszt mikor gyúltotta el, alitta ki, aszt tuttam, hogy kell jöjjen bé, há, vótak ilyen szemnok. (*kacag*) – Esztrikt vót, de mondjuk attól, na, történt minden módu akkor es. Akkor meg vótak jegyezvel a zolyan leányok, mint műk, sokat szenvettünk arra neszt, hogy néném, ugye, született gyermeket leányul – meik Hárgitán van, Hárgitára van menve. – *Vele hogy történt ez?* – Hát hogy történt, egy bocsúkor vót, eejött egy másfalusi, ott leszerette, vagy mitcsinál, eljött még vagy ketszer, háromszor, eljött, és akkor készen vót... – *Akkor nem falusi volt a legény?* – Nem, dózsai volt, egy dózsai hiábalavó, de én nem bírtam kilelni, hogy hogy vót, sasztán kileltem, elmentem én, hogy... bémentem az édesanyjához, bémentem, s megmontam nekije, saszonta, hogy há minek nem örzöttem a leányomat, nem egy hektár vót, aszongya. Úgy monta! Sakkor eljöttem, s elmentem, mekmontam a papnak, tisztelendőnek, annak ott Dózsába, lerendesztem a papnak, s a pap odahította zanyját annak a legénynek, mekmonta nekem es. Bémentem a leányomval, mekmonta, ne ilyen s ilyenkor jösz ide, s őt es hívjam ide. Én bémentem a leányomval, de ők nem jöttek oda. S akkor eny nyibe maratt, s nem vót többet, mit csinálj, kacagtak... akkor erőst csúfokkottak azokkal, leány meik úgy maratt terhesen. Csúfokkottak, kacagtak népek, vaj de capul nostru, mivel mentem el evvel a gyermekekkel. – *Nem akarták, hogy összedódjanak?* – Há nem es jött idefelé többet, nem, nem jött idefelé többet, osztá úgy maratt. – *A leánya sem szerette volna?* – Mit tudom én, ha nem vót szeretője, csak eljött ketszer, háromszor, s többet nem jött, s akkor es eljött, hogy csúfokkójék vele, a bätut joc de ea, többet nem jött, s nekem hagyott nagy necazt, erőst sokat sírtam akkor, jaj, Istenem! – Szemérem vót erőst akkor. – *De a pap nem mondta ki?* – Dehogynem,

kimondták akkor, kiprédikáltak, sakkor mikor vót a gyermeke, kellett üljön a gyurtyával a zotár előtt, hogy kizélje a vétkeket, három misét kellett hallgas, úgy gyurtyával, értie, há. – *Ez mikor volt, melyik esztendőben?* – Ha nekem jut eszembe, kicsike vótam akkor, vót vaj '74, az ő gyermeke együdüös velem, há, azé nem tudom csak, mit mondnak ők, há. Asztán, gondolja meg, jut eszembe, még vótak olyan leányok, meiknek vót, ő aszt kellett kiszvenvedje gyurtyával pap előtt. – *A '80-as évek elején?* – Maj, maj! Maj elé nyolcvanig úgy vót. – *Ki volt a pap akkor?* – Vót Gál pap, azelőtt vót Eduárd, vót Györgyina, Györgyina pap ideibe, maj kám úgy, sok pap vót, nem tartod észre zegészet. – *De azért rendszeren megkeresztelték a gyermeket?* – Hogyne, há, rendszeren megkeresztelték, há, nem vót baj avval, az muszály vót, hogy megkereszteljék, papok nem izéltek ebben, osztá míg megszületett a gyermek, valeu helyrejött a zegész falu, valeu szegény, valeu sigy nem kellett lenne, de mikor benne vótál a nyekázba, akkor mindenki rivád vót: sez ilyen vót, sez nem ügyelte, elvágtam lenne a nyakát gyermekem lett lenne, favágóra tettem lenne feit, s asztá mingyá lett zövének es, minnyá. De ugye úgy van, mek kell szöld a másikat! – *Úgy vót nálunk, hogy a szomszéd monta, hogy a mámám nem ügyelte ria, s a nyakát elvágtam lenne, sasztá, mikor nemsokára minjá neki is a leánya a vót.* Há! – Gyermeket szült. Ne szólj meg senkit, met beléesel, nem-e, ne beszélj meg egyet es, met beléesel. Gyermeked van, pácotod van. Vagy vót, meik elhatta a hityjit, sosztá jött vissza, akkor az es ki kellett állja, s kimonda a Cred în Dumnezeut, gyurtyával a zotár előtt, hogy elhatta, hogy elment, soszta visszajött. – *Az vót a büntetés akkor. Szégyellted, met nezett a világ – de ki kellett szenvedje, na, mié, s hogy vót az.* – *Nagy nehezségen ment át a leánya!* – Leányom annyit sírt szegény, nem lehetett misére es elmenjen. Elment misére, mind riva vótak, montak rivája: nem szégyellte, nem tudom miféle. Osztá vót egy fehérnép, veót, asz beszólott templomba, valahogy elcsaltam, hogy fogjon menni misére, lementek a leányok, s elcsalták há – eljöttek e leányok, s elcsalták eszkek a kollégák. – *Eljöttek, s elcsalták a misére, s nem akart menni, igen, met aszt monták, ha elmenen, megütik, ha elmenen misére, met-hogy vétkezett, vétkezett, ne menjen bé templomba. Elment misére, sasztá, asztá helyre jöttek. Neszték ott egy darabig, hogy valeu, nem szégyelli, s minek kellett így, minek kellett bémenjen a templomba, minek kellett bélépjen a templomba. Értie, erőst nagyba mentem el én a gyermekemvel! Zisten ki fenn van, mindenkinek visszasírítte. Mindenkinek visszajött, helyrejő, beszédjeik, meiket monták riám, zövérik jött, met ők is pãiltak osztá. Osztá elhallgatott a népség, értie, osztá többen foktak lenni, osztá nem montak semmit, osztá. – *Mit is mondott az az asszony, aki beszólt a templomban?* – Hát, imá mentek fel a kórusba, értie, nálunk mentek fel a leányok a kórusba, így fel, s ezek a kollégái a zén lányomnak, a terhes leányomnak, hitták, menjen fel, s nem akart menni fel. Nem akart menni fel, s egy része leány ment fel: nehogy feljé ide, szégyellld magadot, nehogy feljöjj. Vót egy fehérnép, úgy monták Sándor Gyurkáné, aszonta, nektek miféle bajotok van*

evvel a leányval, mahónap tük es így lesztek, s hagyjatok békit, menjen. S nem ment fel a leányka, mekszégyellte magát, hogy emezek mondikáltak rivája, hogy ne menjen fel, met neki nem illik felmenjen. S osztá nem ment fel, vót egy törpes asszonka, riva szólott, hogy haggyanak békit... *Úgyhogy mindenkinek visszajő, értie, nekáz. Akkor vótak rivám, asztá jött más, még más. – S aztán emiatt tégedet is.* – Igen, ez miatt vót, met hány legényvel beszélünk a foluba, hogy..., akkor aszt monták, avvol ne beszélj, met annak a tesvére, nénje ilyen vót, olyan vót, s ő es olyan lesz, ez es olyan, meg vótunk bornálva, hogy nem vajunk jófélék, nem vótunk a legényeiknek valók. Vót úgy egy vérém, hogy eljött a zapja utána, hogy te, eszt koptod, eszt, meik nénje gyereket csinált leányul? Elvette a fiát a kopuból, s elvitte. Vótak ilyenek. – *Dávidok vótak Rákosból, onnat. – Elvitték, szemérem vót, s húsztuk aszt elé, s most hála Istennek nem úgy van. – Volt úgy, hogy lekurváztak?* – *Váleu, mennyit, de mennyit!* – Sokat húsztunk arra neszt, met vót úgy – nem es tudja ő –, de sokat, annyit bögtém, mikor télbe mentünk, s a hóra fel vót írva, Lenuța kurva, vaj, ca sora, vaj, vótak ilyenek, nagyon rosszulesett, nem tuttad ki írta fel, de mek vótunk jegyezve, örökké meg vótunk jegyezve erre neszt, osztá idefele mekszokták, met történt több, s mentek. – *A te generációdban történt-e ilyen?* – Nem. *Úgy vót, ha hordozósé maradt, nem tutta senki, de el es adódott abba a züdübe, s okkor hamarabb mekvót a gyermek. De akkor es mek vót beszélve, megcsalta, még nem vót nyirásza, meg vót csánva a gyermek. Okkor es lemonták, legyalászták, hogy nem ügyelt magára. De osztán na, minél idébbi, minél jobban... – immá most liberok, mennek most... – Jánosod szülei nem szóltak meg, volt ilyen problémád?* – Vót nekem es. Csak megértette János, met arra szerencsém vót, hogy járt dologra, s akkor más módul gondolkozott, mint ezek a honnvalók, mint ezek itt nőnek, s csak aszt hallják elé. Meik elment dologra más városba, mint ő, dolgozott Tîrgu Ocnán, másképp gondolkozott, másképp látta zéletet, eszt. S akkor nem vót vele probléma, hogy mongyon vaegyszer valamit soha erről. Zanyja igen, zanyja, mámókája. Szegények vótunk örökké, falunak műk vótunk a szegényegebbek, met sokan vagyunk, s... – s nem ügyelünk rivájuk. – *A zén gyermekeim csórén nem mentek, étlen nem ültek soha. Annyira dógosztunk a zuramval, hogy felneveltük őket... – Nem tudja senki, hogy éltél a zéletbe, sokan vótunk, sok kellett, de ők dógosztak, tátám örökké hozott kenyeret, mámám járt kollektívba, nem ültünk étlen soha, ünő vót, tejes ünő, soha nem vót, hogy ne leen mit együnk, soha. – Ójnyesten dolgozik vala, s régvel hazajött, methát ment el hétfő régvel, szombaton jött, de ő hazajött hétbe egyszer, egy nagy ránica kenyérvél, gyermekeknek hozta, leen mit együnk. S régvel köt fel, s ment vissza. – Vagy nem ment el kollektívbe, hogy ne leen étel hagyval. – De Kápotára kellett kiemenjen, erdőkön ki kellett menjen oda. Mentek dologra a zemberek, innet oda jártak Ojnyestre dologra, gyalog. – Felnőttünk annyira, mentünk napszamba, csántunk parát, mentünk a fermáknál, szöllőre le Páncsura, Foksánba, Pitestre almaszedni. Esszejártuk, csánjuk vaegy*

fránkot, leen egy rongyunk nekünk es, să fim în pas, meikeknek vót. – S attól az anyémek es olyan tisztán mentek, mint a másé. Mindent vettünk nekijek, ne mondják, ne, ezek szegények, ezeknek nincsen. Epepe úgy vót, mint a bogátaşoknál. – Há, monták, attól monták, hogy ilyenek vagyunk, olyanok, s nincs észtrém, s nincs ulyan, s nincs ulyan. Mikor eladóttam ugye, mikor eladóttam māmómékhoz, met még nem vót készen a ház annyira, sakkor vót egy asszon, meik odajött s hozott egy darab lepedót neköm, aszt gondolta, hogy nekem nincs észtrém, egyféle tarisnya izé, olyan, hoszta, sakkor, mikor felmutalódtunk mi ide, okkor felhosztam az észtrét, sakkor eljött az az asszon māmómval, s aszongya, hogy van észtréd? Sakkor én ző lepedejét, meiket atta, én letettem a földre, há, sakkor hogy, há neked van észtréd, s há mondom, hogy gondoltad, tyár csoré seggemvel vagyok, met örökké úgy monták, hogy ezek olyan csoré seggűek, ezek ilyen izék. S mondom, hogy gondolta, nekem nincsen, én nem dolgoztam honn, nem vartam, nem szőttem, nem. . . ., de úgy gondolták, na, sokan vagy, s nincs. – Akkor nagy észtréket csináltak, értie, jöttek a szekerekkel a nyírászáért. . . – kellett vigyék a zésztrét, párnát, mă rog, hogy, kinek mennyi párnája van, mennyi, mekkora észtréje van. – Attól vót a zenyémeknek es, osztá meklálták, hogy nem vótunk chiár epepe olyan. . . , mondjuk szegények vótunk, de kikerestük, hogy leen nekik es úgy, mint a többinek. Nem vótak, hogy ne legyen. De Isten eltötötte, most egyformán van mindenki. – *Aztán eljött az üdö, hogy Jánossal elgondoltátok, hogy egymás mellett maradtok?* – Há, jött elé a züdö. Jut eszembe, hogy elé 20 esztendeig mék húzott a szívem, menjek discotecába, táncolni, s szép vót, s minden. Mint 20 esztendőt bétötöttem, nem még vót az a kedvem. Ígyhogy parcă megizélt a zelmém, hogy nem még érzetted, hogy kéne táncolj, érzetted, hogy ar trebui să te retragi, kicsit elhúzd magadot, met többet nincs az a kedved. Jó az instinct, ez, hogy, s akkor ő es mincsakúgy, ezt beszéltük el, hogy ki mit érez. S okkor monta, hogy aszongya, hiszem, hogy immá az az ideje, hogy összeházasodjunk, aszongya. S akkor úgy osztá onnat indult, mentünk a paphoz, ugye, hogy osztá lekezelt a pap. Más volt. Lekezelt, összetette a kezünköt. Kihirdették. – *Ti mennyit beszéltetek?* – Hamarabb vótunk egy esztendőt s hat hónapot együtt. Osztá elment katonának, s elhagyott. Mikor hazajött, osztá elhagyott, elment más gedzsika után, osztá összejöttünk, még egy esztendőt beszéltünk, úgy montuk akkor, hogy beszéltünk, s osztá elvevődtünk. Má osztá ő es vót egy 26 esztendős, én 21. – *Hogy volt a leánykérés?* – Ó, de eljöttek, mikor meglálták, hogy hogy van, akkor zanyatárs megállott magában, nem mondott többet semmit. Addig aszonták, nekem sok gyereke van, s nincs semmim, semmink ezeknek nincsen. – Akkor többet nem még kommentáltak, ne vedd el aszt, met ilyen, s ne vedd el aszt, met olyan. De akkor, amikor odaértünk arra az izére, akkor eljöttek leánkérni. – Most es majd mindennap feljő, szereti Lenut. – A nyirel ugye, esszegyütti zembereket, met akkor zemberek mentek leánkérni, nem a zasszonyok. S akkor összegyütte a mosujait zannya felöl, a zapia felöl, zembereket, sakkor bójöt-

tek leánkérni. – Jött a māmója es, hozott egy. . . – igen, a māmó jött, ő, de mondom, hogy a zemberek jöttek akkor leánkérni. Készigettünk, csántunk göluskát, csántunk leveket, akkor leány el kellett bújjon, meg kellett keresse e nyirel – mük tettünk más leánkát, Modit tettük neki, felötöttük szépen, oda attuk a nyirelnek. – Akkor es vót, valamit montak, hogy eljöttek, nem tudom, hogy egy galambcskát megkeressenek, valamit montak ezek a zemberek, s tréfálkottak. Akkor terítettünk asztalt, s ittak s ettek s tréfálkottak. Esszeöntözték a kezeinket, összetették, meg kellett fogjuk a nyirelvel a kezünköt, sakkor egyik a zemberekből leöntözte borval, keresztet csánt, na immá meg vagyunk esküve. Elkaptak, most megengették a zanya, zapa, hogy a leányik el lehet adódjék. – *Te, hogy érezted magad?* – Én örventem, met el vót beszélve ugye, hogy immá mindenki házához kell húzzon. S örventem, hogy na, megvót minden úgy, ahogy kellett. – *S meg is nyugodtál?* – Megnyuguttam, hogy arra tuttam, hogy az ejim. Oszt, akit szerettem, oz után mentem el. Met én, mint a zemberemet megüsmertem, mikor kinyittam, oszt mondom a leányaimnak es, én, mikor megüsmertem a zemberemet, kinyittam a szemeimet, minha csak őt üsmertem lenne. S ez vót az én kedvencem, ő. Akármeikkel beszéltem lenne, mincsak elmentünk a discotecába, nekem a szemeim utána vótak. S akkor az nyugított meg, hogy tuttam, hogy avval a fiúval vagyok, ameiket én szeretem. Nagyon szeretem. S ez vót a nyugudalom, de azután, azután jöttek a gondok, hogy vajon jó leszek-e, vajon tudok lesz-e főzni, vaj elügyelni, vaj valami. Szerencsénk vót, hogy vótak a zanyák, s zanyósom, ez a māmóm, nem rossz asszon, sokat segét, sokat. S úgy átmentünk mindenem. Vót nehezséges, minden. – *Miután eladódtál, beszéltétek-e Jánossal, hogy mennyi gyereketek lesz? Vagy mennyit az Isten ad, csak épp 10 ne legyen?* – Nekem 11 vót! Úgy vót, hogy igen, számítva vót a gyermek. Nem úgy, hogy mennyit ad a zisten. Met így vót ebbe a zidőbe. Megvót a hamarábbi, ugye, akko aszt montuk, na jöjjön a kettődik es, két esztendőre mek vót a kettődik. S akko nyóc esztendőre még vót egy. S akkor aszt mekkértem, hogy akarsz, legyen, vagy ne legyen? Akko aszt monta, hadd el, még egy legyen. Nem montuk, hogy fiú, pedig kívántuk lenne, hogy leen fiú, de nem. Met ő el vót menve sok esztendőt idegeny országba, s osztá mikor mekszunált, montam, na, vagyon, de leán, sasongya, ha leán nem mincsak ételt kell adni enni. Nu tot mîncare cere? Ha fiú, ha leán, mindegy. Sakkor megbisztam magamat, hogy jó, hogy nem monja hogyhát miét nem, dezamăgit ilyen. – *Minek, volt, hogy...* – Hát szerettük lenne mindaketten, de na. – *S az előbbszöriben volt-e, hogy na, akkor fiú legyen az első?* – Nem. Nem. Vártuk a leánt! Leánt vártunk, mető, ők fiúk vótak tesvérek, négy fiú. Nekünk vótunk leányok es, legények es, nálunk a zén familiába, de nála a familiába csak fiúk vótak, sakkor a zén gyermekem, a leányom vót a hamarábbi leánka nepot. S hamarábbi nepot es, met a zemberem a legnagyobb. Sakkor nagy öröm vót ott náluk, hogy immá van egy leánka, nepoţica ilyen közöttik. – S osztá még vót kettő, sazok es leánkák. S immá, nekik csak fiak, s ezek leánkák. – S vannak nepotoc, nekik,

Kotyor Tamás Lenuc nuntája

mai mult leány van, csak egy fiú van születel a zegész tesvér közül. Csak egy fiú. Eddig mind leánykák vótak, a zegész. – *Mikor előbbszöri gyermekeiddel hordozós voltál, vagy utána is, volt-e valami, amitől az anyák tiltottak?* – Há nem. Dologra jártunk. Nem es ézzettük, hogy hordozósok vajunk, vagy megszünjük magunkat a dologtól, vaj, nem. Esz monták, mit ad a doktor, pasztilet, ne idd meg. Aszt kálciut, met atták a doktorok, hogy igyál kálciut, met nő a gyermek, s rossz lesz megszületni, s miféle. (*kacag*) Ez így, de nem szüntek semmiről. Az még vót, mikor megszületett, hogy vót egy olyan pātuťom, e gyermeknek, hogy lettem mellém a gyermeket, hogy félttem, hogy nehogy réa vessem a kezemet, vaj valami, s mikor meglátták, hogyö félrealuszik a gyermek: hogy nem lehet ilyet, hogy te férealugyál a gyermekettől, há, hogy, ilyet nem lehet, háha megnyuvad, háha így, háha úgy, s akkor ki kellett vessem a pātuťot, hogy a gyermeket mellém tegyem. Miféle anya vagy, hogy a gyermeket férretted! Ezek vótak, ilyen premonitiák, miket tuttak ők valamikortól. – Elaluszol, mondjuk, elveted a kezedet, lehet így, no, férreveted, rivaveted a gyermekekre. – Igen, de férrettettem a pātuťba, akkor es nem vót... – Én nem tettem egyetes a patuťba, mind mellettem nőttek fel, zegész, egyet sem tettem el. Zuram es olyan vót, hogy ő es odabút a másík fálibe, s úgy szerette a gyermekeket, megölelte. Mondom vala neki, ne tegye a kezit a buba felé, met megöbred így álmában, mondom, s ria vet. Ne félj, met én nem vetem riva, úgy szerette. Szerette a gyermeket, nem

vót probléma vele. – *Mielőtt megkeresztelték, összegyűltetek-e, hogy megferesszék a babát?* – Há, nálam vót a hamarábbinál es. – *És téged is?* – Há! Vót bábaasszon, met úgy tanultuk hazunnat, hogy kell bábaasszon. Sakkor jött a bábaasszon, s dörgölt két hetet vagy mennyit, minden nap, sosztá akkor a zutojáni nap fősztek egy nagy kazán feredőt, olyat, dudókvál, mifélékvél, s abba a kázánba bétettek bubával zölödbe. – S e bábaasszon, asz meik dörgölt, asz feresztette a bubát meg, kivette, s osztá vette őt. Dörgölte na... – Há, há, utojáni dörgölés. Sasztán azutántól... – *S megfogta nyakától a babát?* – Há, szettem ki én es, mikor feresztettem a bubákot, foktam meg a feitől, s tettem fel a ... – *Mit mondtak, miért kell így megfogni?* – Hogy ne szoruljon fel. Hogyha fel van szorulval, akkor nem egenyesedik, visszaszorul. Zöregék sokat tuttak, úgy csináltuk, hogy monták. (*kacagnak*) – De vót, hogy a gyermek, ha szopott, s így tett, kunnyogtatott, akkor ó, fel van szorulval, híjuk a bábaasszont. Akkor híttuk a bábaasszont, sas dörgölte meg gyermeket, szépen, undélémnval. – Édesanyám erőst szépen tutta dörgölni, ő es így dörgölte zenyémekeket. Neki is kilenc vót, mámámnak. – Akkor sok gyermek vót. – Annyin jöttek hezzája. Jöttek fel, vót mámókám, édesapámnak e zanyja, jöttek fel onnat Bándrábuloktól, Bándrábul Illésné, jó vala fel, kanna a kezibe, vízzel. Vette a csorgótól a vizet, ott a csorgótól... Jött fel, s mondja mámókámnak, váleo keresztanya, még feljöttem. A jól tetted, Magdó, feljöttél. Vessen vizet, úgy fáj a fejem, hogy nem tudom, mi van velem. S vetett mámókám

vizet, s megmozsgyott, ivut, s meg vót jöve. Ez vót a zurusság azelőtt, mondjuk ezek vótak. – *Hogy vette a vizet, arra emlékszik-e?* – Halltam én es, monták, hogy, hogy es monták? Kék szemű látta, zöd szemű látta, feteke szemű látta, Bodogságos Szűz Márja meklátta, s ennek a bubecskának a fejit meggyógyította. Monta el háromcor, aszt elmonta, hánt bé szeneket, vetett bé kilenc szenet akkor, de most idefelé három szenet, hármat vettek bé utóján. Osztá vetett keresztet, s bubának csepegtetett bé szájába, mekmost mejjecskéit, feit, mek vót gyógyulva. – *A keresztet mire vette?* – Csiporra, csiporra es vetett keresztet, innye szépen. – S osztá ment s izélt ki fére belőle, így. – Feinél mekmosta, homlokecskáját, bé szüvinél. – Cseppeket így bé ujjával szájába. Úgy tonoltuk a zöregektől, úgy nőttek fel a zenymek. – *S hogy ne igizzék meg?* – Hogy ne igizzék meg, akkor csánt keresztet a talpára s a homlokára. Hogy aszonta, akkor igizzék mek, mikor a talpát igizik. Vaj csántak, jöttek vala hozzánk fel, vettek ilyen kormot a plitáról, s tették fel a bubának a homlokára, hogy aszonja, ne nezzék direkt a szemeit bubának, hanem aszt, hogy akkor aszt nem igizik meg. Há. Mentünk misére, feltéve egy kicsi kormot, s így ne a homlokára. Akkor ezek vótak a zurusságok, értie. – *S hogy ne vigyék el a tejedet, arra mi volt?* – Mikor mentek el, akkor kellett szakasszanak egy cérnecskát – bernycodból, s felvette a gyermekre, hogy teit ne vigy el. – *S mondtak-e valamit?* – Nem. Állj meg, hogy szakasszak egy darab cérnát, hogy a tejedet ne vigyük el, sakkor vették fel oda a bubára. – *Keresztelő előtt jöttek-e azok, akik komák akartak lenni?* – Nem. Jöttek regyinába, hoszták. Tesvérek, szomszédok... Hosztak pálinkát, pisenyt, egy kilu bort, plecsintát sittek. – *Mondogatták-e, hogy kire hasonlít a gyermek?* – Hogyne! Jaj, hát drept a zapjának szemil, mámókájának a zorra, vaj szemei apókája felé, vaj. *(kacagnak)* – *A fiúkat inkább az apjára tették?* – Zapjára, zapjára, há a fiakat, s a leánkákat... Osztá, ha nem szemilt a zanyának. – Egyik látta, hogy szemil a zapjának, másik aszt monta, hogy nem, met a zanyjának szemil, másik monta a mámókájának, így hogy nevezték a gyermekeket, há, há. *(kacagnak)* – *Voltak-e olyan tréfabeszédek, hogy ez nem szemil senkire...* – Ki tudja, honnat van ez, ki tudja, kitől van ez, ej, há, monták a zannya egy, de a zapja nem tudozik, há, há. *(kacagnak)* – *Tartották-e, hogy ha elapadt a teje...* – Átolfejtek egy kövön, átolfejtek, vót, vót. – Hogy monta, kend, megdeszküntálták a zünőnek e tőgyit, met megkövesedett a tő a tőgyibe? – Há, há, s dudót, Lenuc, hogy mongyák, abramasca vót akkor a dudó, szélfü, így meggyútottuk az ünőnek, a tőgye alatt, így füstölted meg. – Vót anume bába, meik descöntálta. Tutta, mit kell mongyon. – *De az anyának is átfejték a kövön?* – Nem, eszt nem halltam. Vaj vót árpa szemünkön, ugye, s vót Lörinckéné, sallóval. Örökké mentem, nekem vót árpa szememen. Sakkor monta: árpa, árpa, én mekszántlak, én mekbornállak, bévetlek, kinössz, leváklak, learatlak, kicsépellek, esszeraklak, így, sasztán aszonta, hogy valahogy teljen le esz a zárpa, mint eltót mezőről a zárpa. Sakkor aszt elmonta háromcor, sakkor a bernycából szakasztott egy darab cérnát s felkötötte erre a nevezetlen ujjunkra, vaj meik, nem es

tudom, ez-e, ez, felkötötte, saszt kellett tarcsuk, avval a cérnával asztá megjárta szemünk, felkötötte zujjunkra, sasztá aszt a cérnát hordosztuk, míg letőt a zárpa. De azután letőt, mit ő mondod, desküntálta szemünköt, Lörinckéné, jut eszembe. – *Mikor hordozós voltál, kívántál meg valamit?* – Há, há, megdoriltuk téjfelestúrót, vaj tészént. – Vót egy jó komasszonyom nekem, s annak zembere ott csinált zesztenát nálunk. S én Marikával vótam, vaj nem tudom, meikkel vótam én. Csak eszembe jutott mien jó lenne e zorda, eszembe jutott mien lenne meleg máléval, de én rosszul lettem. Vasárnap elmentem misére, nem tuttam mektürni, mikor kitőt a mise, hogy én aszt a szót mek ne mondjam nekije, hogy mit paciltam én. Mondom, ne komasszon, mondok valamit, de nem hiszem... Kend mondja meg nekem, mi kell, aszongya. Tudja-e, mondom, úgy dorilom a zordát, morzsa meleg máléval egyem. Le es jött a fejérnépje, annak a csobánynak, oda zesztenához, s mingyá hozott nekem. Há kellett-e egyem, hármat faltam, s többet nem birtam enni, de kellett! Kellett, ne, paciltam, chiar paciltam eszt. Mondják, csak a bábák lelték, de nem való, met pacilsz, pacilsz. Örökké aszt mondgyák, bábák, bábák lelték. Bábák lelte bibona. Há. Bába lelte bibonák! – *Zabogos gyerekekkel mit csináltak?* – Zabogos gyermekvel mit csináltak? Feresztették zabokval. Föszték, mekföszték, sosztá levibe mekferesztették. Zabogos, olyan, hogy hitván vót gyetot a gyermek, s kezdett jöni helyre. S osztá feresztették meg olyan zabval, zabszalmával. Megföszték, csántak feredőt. Vannak sok beszédek, vannak a zöregeknek, hogy nem nőtt, vaj valami. – Vaj vót úgy, hogy mondom, elatták ki a zablakon, elatták. Vót, ez a Márkus Illésné monták, hogy Terézát elattó vót, ki e zablakon. Eszt örökkő halltam, hogy monták. S a léánya vette a zannyának, hogy ingemet eladott vót. De úgy atta, hogy kinek, hogy vót ez a zeladás, hogy beteg vót-e gyermek, s aszonták, hogy kiadja zablakon annak a másiknak, de nem, hogy eladja éppen, akkor az a betegség eltelik, helyrejö, vaj valami vót, hogy így elatták a gyermeket. – *Mikor hordozós voltál, tiltottak-e valamit?* – Mikor hordozós, nem. Mikor megszülettél. Akkor vót, hogy templomba nem mentünk, vízre nem mentünk, nem búttunk ki faluba. Csak bent, meggyig meg nem keresztelték a gyermeket. Béavatóttál, há. Én mektartottam egy hónapot, a zegészvel. Met úgy vót, szerettem én mektartani. Met abba a züdőbe, mekjössz meg. Nem vagy az a pálid, elmeny templomba, beteg légy, vaj nezzen valaki, vaj. Itthon ültem, ety hónapig, aszt a gyermeket feresztettük itthon, ugye este örökké dudókat fösztünk, abba feresztettük. Este, régvél feresztettük akkor a gyermekeket. – *Miután megfürdettétek, bepókáltátok?* – Há! Köttük ki egy oan takaróba, oanba bétakartuk. Mikor megszaratt, mostuk mek aszket a culákat a tekenyőbe. Böcsücske, úgy mongyák magyaroknál, ugye? Mostuk meg abba, vígittük ki, terigeltük ki, s osztá tettük bé bubát. Aggyik ő szökdösött ott bétakarva. – Úgy vót, hogy míg bé nem avat a pap, aggyig nem mesz gyermekvel misére soha. Jut eszembe, mikor Emmát megszülettem, nagyobb cinkámot, mentem le mámómhoz, s mámóm itt van, magazin, hol van, nem mentem a zuton, mentem bé patakon,

le, le, le, ne lászon senkiek. Há! Nem lehetett menj vízre, met aszt monták, apad el csorgó, vaj a kút, vaj reménykettem meg, szomszéd hozott vizet. Ezek vótak. – Én is paciltam úgy, hogy nem vót ki hozzon vizet, na, gyermekek nem vótak nagyok, kicsikék vótak, nem bírtam küdni kúthoz, met Tamás Illés-kéeknél kumpónás kút vót. Asztá, úgy atta a zisten, megláttam valami fundurekecsinieket, mentek le Mokánba, met vót darabik, s mentek le kapálni, Herzsán Merikát, ha ismerted, Lenuc. Ment a zasszon, s úgy szégyelltem, s nem vót vizem gyelok. Kimentem a zútyba: mit csinálsz, te, Máris? Mondom, iggyáne, kijöttem vala, Merika, mondom, valamit reménykednék. Momeg te nekem, aszongya. Nem hoznále egy göleáta vizet nekem, mondom, kicsi bubám van, s nem lehet, ki-menjek a kúthoz. Én még kettőt es hozok, aszongya, nem csak egyet. Hozott a szegén fehérsnép, soha, mondjám, nem felejttem el, parcá, met ha nem vót vizem gyelok. Gyermekek is ihatnának. – Nem lehetett menj kút felé, szittak essze, aszonták, apad el a kút. Vala, hogy elapada, vaj odajárt vaegy, meik nem avatódott be, sazé apatt el! Akkor úgy vót ne, sasztá idefelé, mikor nekem nem vót bubám, mentek vízre. – Vaj vót úgy, mikor nem esett, vaj sokat esett, gata, most van egy hordozós leány, el kell menjünk, bévessünk a kútba, mit kellett monták? – Keresztet! – Keresztet bé kellett mártani a kútba, hogy fogjon essen. – Elmentek a temetőből. Habarót, ellopták s bétették a kútba, essen. – *Egy hordozós asszonytól egy habarót elloptak, s bétették a kútba?* – Bétették a kútba, béeresztették, hogy ne teccüdjék, aszt még ki kellett vegye. A zöregék annyit felletek, nem tudom való vót, neme. – Ha nem esett, akkor kész, zisten megvert, met most mék hordozós vaegy leány, s nem tudódzik, s nem lelődzik ki. Sakkor most még van egy probléma, hogy nem ess. Leányok miatt, hogy hordozósok, s nem tuggyák, vaj valami. Sakkor mentek, loptak el egy hordozóstól egy habarót, s eresztették be. – *Ki otthon szült, mivel vágta el a burikját?* – Zollóval. Hamarább megkötötte, s osztá vákta el, láttam, mikor vákták el. Én es, ez a Florina, én vótam, mikor született ott. Ő lejött hezzánk: komasszony, há mekkérem, mek kell betegedjem, s nincs senkim. Ő lejött, hogy vigyen fel ingemet. Há felmentem, mingyá megszületett, met olyan kicsike vót. Én nem váktam el ügyes, lehittam, nem tudom ki es vót, Szekál Mihálykáné, lehittam, s osztá, met bábaasszon vót, s osztá elrendeszte ő. – *S ha erősen jött a vér, mit csináltak?* – Há osztá takarították meg. Gyermekházat ki kellett vegyék, kijött az a gyermekhász, sosztá takarították, mosták mek, kötték bé hasát. Csináltak ilyen nagy tövöliug rongyból. Huszták fel a méhéit, úgy nekem es kötötte fel a méhémet, dörgölte fel egy bábaasszon. – *Az ővvel ott mektekerte a hasadot, segy csomó rongyot, hogy felkötötte a hasadot. Felhúszta a méhét, dörgölte, mekfokta, sakkor az mek vót csánva az a csomó, sakkor bétette ide így, s kötötte fel zővvel, s a bernicot a zővre. Hogy a zuter ne legyen leeredve, hanem fel legyen. Jöjjön helyre. Jól foktak azok, erőst jól foktak, met hánycor elmentem, örökké úgy monta a doktor, hogy csántuk e gyermekeket, hogy nem, az uter nincs alatt, mint most. Nem tudják e dörgöléseket, de nagyon használnak azok*

a dörgölések, nagyon, nagyon. Én zegészvel megdörgölöttem, tyár nem vót problémám vele. – Én es. Tíz vót, zegészvel megdörgölöttem. – Monták a doktoricák es, hotyhoty a zuter visszament. – S nem emeltünk, vízre nem mentünk. – Most nem hallod menyecskéket dörgölődjenek. – *S az is még, hogy nem emeltek...* – Nem, nem, örzöttük magunk, egy hónapot, igen. – Másnak vót olyan embere, hogy nem es búsulta a fehérsnépet, há mennyen, csinálja. Zén uram, mien vót, olyan vót, ránszólott, de erőst ügyelt, mikor így én beteg vótam, egyébbkor es, tuggyák a leánkák, nem vót rossz, de mikor ivut, akkor... – Ügyelte, kendet es ügyelte, mennyit es, ott vót, menyé háncor született, tátám örökké tette zöl fát, tette fel a tőtésre, hogy ne máj kelljen horgya fát. Elügyelték a menyecskéket es. – *Mikor dörgölt a bába, nem szégyellted magad?* – Nem! Úgy vót, hogy nem-e tám kilócba vótál? Csecseink ki vótak csoré, de így kilócosan. – *Kend idejében nem vót kilóc.* – Nem vót egy kilóc se, semmi. Akkor ruktad a cseárcsáfot rivád, szégyellted, de a bábaasszon, asszongya, há, mek kell dörgöljelek jól, ne szégyell! Vót egy öreg fehérsnép, jó fehérsnép vót. – *Míg nem avatódtál be, az embered melletted aludt-e?* – Hogyne. Zén emberem nem fekütt el soha tőlem. Örökké ott kellett legyen. – *Nem volt az, hogy jaj, ne, mert megnyomsz...* – Nem! – Neköm is úgy vót, hogy aluttunk mellékest, de aszt tuttuk, hogy asz a negyven nap bé kell teljen. Az nem lehet, hogy egyebeket csinálni. Asz mek vót reszpektálva örökké. Örökké. Én tudom a zenyimről, nem tudom másról. De így halltam, úgy hogy nem vót olyan, meik mekreszpektálta, de erről a feliről értekedzés vót. – *A te genereációdban hogy kezdtétek adni ezeket az új neveket?* – Nesztük a calendart. S akkor vót úgy, hogy mindenki, vót egy rendjibe, hogy jaj, tették eszket a zúj neveket, miket halltak, így s így s így. Én mikor tudom a nagyobb leánkámot születtem, akkor elgondoltam, hogy én nem kell valaki után vevődjem, hogy ien nevet tejek, ojant. Hanem nezzem csak meg, leányom, mien nap van születve, mien név van. Sakkor vót úgy a zenyém vót született 18-án, áprilnak 19-én vót Sfinta Ema, sakkor asz közél vót. S akkor mondom, na, mámóm aszt monta na, teszük Emának, met anyosom es mincsak úgy participalt a névre, methogy hamarábbi leánkagyermek vót, sakkor ők választották meg e nevet. Met montam a zemberemnek es, aszt kell nezni a calandárba, nem kell nekem Narcisa, vaj Florentina, vaj miféle, hanem lejen mi közelebb, meklegyen a calendarba es. Sakkor így vót, 18-án született, s 19-én vót Sfinta Ema. Vaj Ioanam es, a küssebb. Én akartam, hogy tegyem Márisnak, met vót Maica Índureratá, 15 septembrie, sokkor másik előnap vót Sfinta Ioana, sakkor a zemberem aszt mondja, jó, met akkor engemet es viszen, János elé. Na, akkor aszondom, leen a tiéd es, enyém es, leen Ioana Maria, met vót Sfinta Maria Índureratá. Vaj Iulian es, mincsak úgy vót, közél neve. Így kerestem én a zenyémeknek. – *Az új nevekket, Diana, Raluca, nem volt egy olyan, hogy ezek romános nevek?* – Há, há, vót! Volt úgy, hogy Bákóban vótak nepotoc, s tegyed, met ien nevet halltam Bákóba, városba, vaj miféle. Mondom, hogy nem szeretem a zilyen új neveket. Újak vótak pedig ezek es, met a zén leányom

a leghamarabbi a faluba Ema, de vót calandáros, s nem féltem. Parcă féltem, hogy teek olyan nevet, vót úgy, hogy elvitték a gyereket keresztelni, saszonák, hogy Narcisa, saszonya: ce fel de nume asta, de floare, de..., nu mai aduceți copii cu nume de floare, de bou, de vacă, de miféle. Alegeți un nume de sfânt. Há. Un nume sfânt. Maria, Ion, miféle, s akkor úgy fokták tenni a gyermeket. Egy ilyen név, egy ulyan, hogy leen egy szentes melljette. Most látom, még új neveket fokták tenni bé calendarba. – *Kend idejében volt olyan, hogy azért kapta a gyermek azt a nevet, mert valaki a nyámból még viselte?* – Há, há! Tátám vót Anti, nekem es vót Antim. Illés, bácsim, Illés a nagyobb fia, legnagyobb gyermeke, tátám után van, tátám es Illés. – *Zuram vót Illés, tettük üt zapja nevre, akkor, mikor vót a kettődik, Máris, Marici, akkor a zén ne-*

vemre, met én Máris vagyok, s tettük Maricinak. Formálták ide-toa. De nekem most nincsenek formás nevek a gyermekeknek, mind rendes nevek vannak, calendarból. – Illés, Máris, Véron, Péter, Dzsörgy, Angi, Ionel, Pavel.

1. Két alkalommal beszélgettünk Lenuccal. Mindkét beszélgetésen jelen volt az édesanyja, egyszer a férje is. Ők is élénk érdeklődéssel vettek ebben részt, több alkalommal fűztek megjegyzéseket Lenuc mondataihoz. Az édesanyja egy idő után saját történeteivel igazolta az elhangzottakat, kiegészítette azokat, vagy olyan történeteszálat adott hozzá, ami elmélyített egy-egy témát. A válaszokban néne Máris mondatait belső gondolatjellel választottam el Lenuc mondataitól. Megfigyeltem, hogy hármójuk kifejezésmódja sokszor elég határozottan különvált. A férj magyarországi vendégmunkán megtanult szavai, kifejezései és az édesanya kevesebb román kifejezést, szót használó, régies mondatszerkesztésű fogalmazásmódja mellett, Lenuc nyelvezete talán az utolsó állomása a csíki magyar nyelvjárás belső dinamikájú átalakulásának.

PETRES LÁSZLÓ

„S asztá jöttünk ki Csíkba”

Beszélgetés Duma Györgyné Bezsán Bernavetával

...ha hazudozol, mindig elfelejted a zelső hazugságot, sakkor keresed a kettődiket, harmadikot, sakkor nem jönnek esze a hazugságok, met egy hazug ember, meik főleg nem tud hazudni, akkor az nem jó. Mincsébb hazudjál tiszter, jobban mond meg egyszer a zigaszt. Én ebbe vagyok örökké. Jó, néha még én es hazudok, nem mondom meg mindig, mindig, met hazudok én is, megmondom e papnak es, mikor elmenek gyónni. De néha, ha jószinte vagy nem kell hazudozz, s kimondod eccer a zigaszt. Na jó, akkor tedd a zelső kérdést! – *Berni, mondd el, hogy ki vagy!* – Duma Bernaveta vagyok¹, somoskai születés, születtem 17. február 1973. Tátim, Bezsán Józsi, édesanyám, Bezsán Teréza. A falu végibe születtem, mind jössz ki faluból. Úgy monták a мүк uccánknak, hogy Cigania. Há igen, met nagyon sok gyermek vót, s mindig csirogtunk, mindig jácodtunk, mindig. Ez vót a stradánk címe, mind itt Răpătaș, nekünk Cigănia, úgy monták, mindig csirodosztunk, igen. – *Tátid, mámid járt dologra?* – Apum el vót menve zországból, Libiába, négy évet, valami úgy, met én kicsi gyermek vótam. Osztá anyu velünk vót, vótunk hét tesvér, négy fiú, három leány. Én kicsi vótam, osztá született e Veronink, mikor apu elment. Sakkor léptünk egyet elé, met ugye Ceaușescu ideibe, ha valaki el tudott menni más országba, vót egy kicsi pénz, még másvalahogy ötoztunk, érted, na. S édesanya otthon, velünk. Akkor vót kollektív, vót cseápe, sakkor мүк es csináltuk meg a házi dolgot otthon, mit tuttunk, ugye, s anyu ment a kollektívba, há. – *Mámód, tátód veletek élt-e?* – Neem, met mire

megszülettem, a zöreges elhaltak vót, ökök én nem foktam, egyáltalán, csak nagyapát, édesanyám után, őt foktam, László Pétert. Bunicut. – *Hogy emlékszel, milyen ember volt?* – Hű, nagy, magas, rendes, egy szó, tökéletes. Ő vasúton dolgozott. Tőle mosteniltuk e rengeteg földet. Met ők mit vettek, vették a gyermekeiknek, osztá édesanyáék ideatták nekünk, így van földünk most es. – *A testvéreid merre vannak?* – Egy lakik Tulcsába, van egy fia, akkor van még egy testvérem, annak van négy gyermeke valahol Alba Iuliába laknak, ugye messze, egy tesvérem van Somoskába, dolgozik Magyarországon, egy tesvérem van otthon, édesanyuénál, met ők es elhaltak, s van egy néném s egy húgom Magyarországon. Dógoznak, zegyik Bazilikába, Szent Isvániba, a Kriszta, s Veroni Duna-parton szakács. S én Csíkban, s van két gyermekem. – *Otthon hogy beszéltek?* – Csángóul. – *Akkor még nem volt az, hogy veletek mámidék oláhul beszéljenek?* – Néha igen, néha nem. Csángóul beszélünk. Anyu, ha valamit mondott, akkor monta románul es, csángóul es, hogy jött nekije, úgy, s úgy tonultuk meg a román nyelvet es, úgy a csángót es. De a ziskolába nem tonultuk e csángót, csak e román. – *Ti a testvérek között s az ulicában?* – Háát, néha mindenhog. Azét monták, hogy cigănia, mikor ordítoztunk, jácodtunk, egyik vót împărat, másik împărătesă, akkor össze vót, érted-e, keveredve a nyelvünk, mikor csángó, mikor román. – *S miket játszdátok?* – Sotront. Tik-takoztunk. Éjjel. Úty, hogy egy olvasott, többi bútunk el, ugye. Asztá ő keresett. Pöccát. Csináltunk porkát, lapdát

s botokval, ez vasárnap, az nagy dolog vót, met a zegész ott vót, szép vót! Anyu szokott sítini mindig valami sitemént, osztá kihosza. Mindig nálunk jácodtunk e kapúba, met anyu sitett. És akkor ott jácodtunk. Télben mentünk szanyikózni. Így vót. – *Iskolába Somoskába jártál?* – Há, igen, nyóc osztály Somoskába, s kettő Klézsébe, kilenc s e tíz. – *Klézsére hogy jártatok le?* – (kacag) Há, lábon. Nem vót akkor busz, vaj annyi kocsi. – *10. után nem tanultál tovább?* – Nem, met beléktam e dologba, tizedik osztályba, s mikor haszaértem zeskolából, mentem vót pomikultura, úgy monták, fél csángó, fél izé. S mentünk fákot mecceni, értede. Há. S szép parákat attak. – *Hol volt ez a pomikultura?* – Messze vót, de gyalog kellett menni. Messze vót, de megérte. A vót lekfizetettebb. A cseapeu, ahol anyu dolgozott, ott nem. De itt, én igen. – *Voltak távárosaid, akikkel jártál?* – Vót, vót e ányóm, s még vót e nők, csak még egy fiatal leány vót, meikvel szoktuk vót kocsiot roktuk meg olmával es. Érted, na. – *Mikor nagyobb leányok lettetek, hova jártatok disztrálodni?* – Vót a bál. Vót e fele diszkó, érted, tadadam, tadadam, sakkor fele vót popular. S osztá szoktuk felötözni, mikor vót, jött hússét, mentünk bé e nagybótbe, akkor vótunk egy pár csaj, hogy felit diszkóba, pantalon, nadrág, úgy, s felit ötöztünk fota, ing, s anyunak vót kendője, s osztá úgy mentünk. Akkor vót popular. Tode? Muzicá populará. Vótunk egy páran, melik felötöztünk, szerettük. Vótunk én, Ángi, vótunk többen. De néha ketten, műk kiváltunk. Szerettünk nagyon táncolni, sakkor. – *A veled egykorúak szívesen felvették a fotát?* – Vót, melik igen, vót, melik nem. Vót, melik ránk nezett furcsán, értede, most, de a lényeg asz vót, hogy műk jól éresztük magunkat. – *Kik voltak a zenészek?* – Á, CD, kászeta, máagnetofon, hogy vót. Nem vót cigány akkor. Cigányok vótak, mikor küssebb vótam, mikor vót e búcsú. De így CD, kászeta, valami. – *S hol volt?* – Hol volt a cäminul cultural Somoskába, vannak valami löpocsók ki, ott vót egy nagy szála, s abba. Mindig vót egy fiatal srác, melik atta a diszkót, ezekvel foglalkoszott. – *Voltak-e a leányok, legények közül vatávok, vatavicák?* – Vótak akkor es, kik mentek takarítani a templomba, ide-oda, én mekmondom őszintén, hogy én nem vótam. Nem vótam. Itt es nem szoktam menni, pedig itt es van, Csíkba, de tiszta szivbül mondom, nem vótam egyszer es. S oda bé sem vótam, nem tudom, minek ez. – *Mennyire voltak szigorúak mámid s tátid?* – 11 órakor hon kellett legyünk, érted, met akkor, ha nem, baj vót. Télbe es, ha elmentünk szanyikózni es, vaj valami, akkor vót egy óra, meliket leadták, sakkorra hon kellett leünk. Mikor késtünk 10 percet, vaj mittudomén, akkor másodnap hamarább keltünk fel. Ha nyár vót, hamarább keltünk, hamarább mentünk dolgozni. Meg voltunk pedepszilva. Én nem es emlékszem jóformálag, mikor a zelső... de assziszem 17, 18, vaj úgy, mikor vót nekem, de nem bírod mondani barát vagy mi, vaj mi, igen, prieten. – *Ez mit jelentett?* – Há aszt, hogy odajött a kopuig, ott még beszélünk egy 5 percet, s ő ment haza, s

én mentem bé. – *Megfogta-e a kezedet?* – Nem fokta meg, met nagyon sokan vótunk, vót uljan, nem es tuttuk, hogy az e fiú most kivel menen haza. Velem-e, Liliánval, Klári-val, sok csaj vótunk ott fel, érted, sakkor kérdésztük műk, egyik a másótól, most kivel menen, Lilián, veled-e, met én nem szeretem. Biztos nem jó velem, monta Lili, velem se. Sose tuttuk, az a fiú kivel akar menni, met mű sok csaj vótunk. Sosztá, na kivel ment, mikor odaért a kopuhoz, hogy menjen bé, okkor monta, hogy nem állasz meg, hogy beszélgessünk egy kicsit, érted-e. Akkor nem úgy vót, mint most, valahogy más vót. Lehet, nem ültem egy percet es, met nem szerettem, ugye, akkor mentem bé, még nem es beszélgettünk. Lehet, hogy 10 percet, vaj, elmenetünk asztá, monta, Bernu eljösze velem keresztelni, vaj illenek, értede. Így elbeszélgettünk. – *Mámid, tátid tudott ezekről a fiúkról?* – Ha mentünk revelionra, vaj mentünk keresztelni, akkor e fiú monta, hogy eléngedik-e Bernut velem keresztelni, pedig jártunk es együtt, de akkor es az vót e szokás, hogy a revelionra es, ha mentem, a fiú kért el aputól, anyutól, érted. Reggel, éjjel, mikor hazaértünk, akkor monta, ne hazaértünk, köszönöm, mittudom én, nem köszönte nekem, mekköszönte apunak, hogy elengedett. Szigorúk vótak e kicsit. – *Ilyenkor a fiúk erősködtek-e, hogy megcsókoljanak?* – Nem! Nem. Én, ha akartam, mekcsókoltam, ha nem, nem. Vót uljan es, hogy mek is ruktam. Nem uljan, mint most, másmilyen vót. – *Voltak-e lányok, akik jobban kaphatók voltak a csókra?* – Eszt azok tutták, melikek szoktak pletykálni. Met, akkor es vót pletyka, most es van. Há rólam es, gondolod, nem pletykáltak? Nem pletykálnak most es? De! Ez akárhogy monjuk, örökké mekvót. Hogy van e jó, úgy van e rossz es. Érted? Csak néha több e rossz s a pletyka. De én nem tettem különbséget. Most, ha valaki aszt gondolta, hogy úty csinálja, s mindenki csináltunk egy valamit, met csak aszt el kell vállalni. Hogy mondjam én? Mindenki, mit csinál, responsabil kell leen, értede. Mit csinált ő, aszt el kell vállalja, hogy most bré, én es gresiltam, másik, másik, senki nem tökéletes. – *A te korosztályodból mikor mentek férjhez a lányok?* – Vót melik 20 évesen, vót melik 21-22. Én 26 évesen mentem férhez. De mindenki, mikor mekkérték e kezit. Ha ő úgy gondolta, hogy nagyon szerelmes vagy mi, akkor... vót kösöbben es, lehet, hogy 30 évesen es. – *Arra már nem mondták, hogy vénleány?* – Hááát... gondolod, nem? De, monták! Most montam, mindig megvót e rossz, e pletyka, de vót uljan es, hogy mondjam neked, Laci, ha barát vótál valakivel, mindig kapott rosszat mondani rivullad, ha jóba vótál es, ha nem es, akkor es, lehet, hogy szemedbe mekdícsértek, hátadnál mek es beszéltek, érted. Útyhoty, szigur, hogy a pletyka el volt menve. Ne, most ez nem nőült meg, most ez nem ment férhez. Ez most iljen, ez most uljan. Ez mindig mekvót. – *S otthonról nem biztattak jobban?* – Nem, nem es engettek férhez menni, ez a lényeg nekem. – *Nem?* – Nem! Mindig aszt monta apu, hogy mondjam, nagyon szerettek, én azét

gondolom, met nem akartak engedni, hogy férhez menjek. Való, hogy szeretett nagyon apum. Én es ökö. – *Szomszéd falvakból jártak-e hozzátok a fiúk?* – Igen, igen. Csíkból es bé Somoskába, onnat es ki Csíkba. Néha jártak, csak nagyon vereketek abba a züdőbe. A csajokon. Fiúk nem engették a csíkiakat bé, met ugye vették el a cinkákat, a csajokat. Való, szépek es vótak Somoskába, mi a lényeg az a lényeg. De mindenhol szépek vótak, de na. Klézséből es vótak ki Somoskába. Mekvereketek, mit tudom én. De akkor szigorú vót a rendőrség. Akkor vótak másvalahogy, most másvalahogy. Há! – *Hogy találkoztál Gicival?* – Én ki vótam Csíkba, akkor nem vótak úgy telefonok, mint most, ugye. Sakkor kijöttem Csíkba, kellett beszéljek, vótak jó barátaim Somoskából elmenve Görögországba. Sakkor kijöttem, beszéljek e telefonba. Csíkból. Nem es emlékszem. Vótunk valami hárman, négyen, téltű idő vót, s bémentünk a magazinba, vegyünk szukkot, vaj mittudom én mit. Sakkor ismertem meg Gicut. – *Azelőtt nem ismerled, nem is láttad?* – Nem. Nem. S osztá megismertük, így vótunk barátok valami egy évet. S asztá férhez mentem. – *Miután megismerted, utána hogy volt?* – Miután mekismerem, bejött Somoskába, s mekhívtam egy kávéra. Sosztá hamarabb nem vót úgy, hogy bor, pálinka, mitto mén. Arra emlékszem, hogy ittunk egy kávét, többen vótunk, igen, akkor megüsmerte apu es, anyu es. S asztá így folytatódott a barátság. Elmentek Magyarországra apumval, osztá megüsmertük jobban, s egy évre férhez mentem. Egy év s valamennyi. – *Apudék a nunta előtt voltak-e Csíkba?* – Nem. Nem. – *Akkor a szülők mikor találkoztak, a nuntán?* – Nem, akkor bévótak egy vasárnap, sakkor összeüsmerteszek... Egy bócsúra bėjött anyósom, hogy szoktak akkor menni göluska csinálni, főzni, mittudom én. Ez vót e szombaton, sakkor bėjöttek vasárnap es, de mikor legyen a nunta, mittudom én, akkor mincsak úgy Csíkból bėjöttek Somoskába. – *A nuntára is bejöttek akkor?* – Igen, vót egy loa szokrumnak, sakkor pár napval hoztak ök es pálinkát, bort, mittudom én. Okkor anyuék es tettek ugyanannyit, disznót váktak s mék iljen, sakkor nálunk. Nem akartam én Csíkba, met leányhoz mennek, nem-e? S asztá, jöttünk ki Csíkba. Két napra. 30-án vót a nuntánk. Nagyon nagy hó vót, s nagy hideg. Aszonták, hogy boldogság, pedig a boldogságot a zember csinálja magának. Rosszat es, jót es. Há. – *A nunta hol volt?* – Nálunk otthon. Van egy nagy szoba. Nem mentünk el ott-honról. Apu nem szokott úgy elmenni. Ott vót zegész tesvéremnek e nuntája. Nagy, 6x6, s még három küssebb kámara, ott szoktak tesvéreim is revelionozni. Abba az üdőben az nagy ház vót. – *Mire emlékszel leginkább a nuntából?* – Nagyon nagy hideg vót, s nagyon nagy hó vót. S szép is vót! – *Miben voltál felöltözve?* – Fehérbe, akkor vót egy szürke páltonom, s abba, nagy csizmákba, met nagy hó vót, sígy vótam felöltözve. Még valami a fejemen. – *Sírtál-e?* – Szerencsére nem! Osztá! (*kacag*) Aszongyák, mindig boldog vagy, nem való, nem való, senki nem tö-

kéletes, monja meg soha nem veszekedett. Soha nem vót dühös valamire. Férjére vagy feleségire, eszt nem hiszem el, hogy valaki mondaná el, hogy nem. – *A nunta után a zesztréddel kijöttél ide?* – Há igen. – *Együtt ültetek anyósoddal?* – Nem, jöttünk fel ide. (*Rákosba*) – *Ez nem anyósodék háza?* – Nem, Gicu apójáé. Csak nem így vót, vót ez a két szoba, valahogy eszt még csináltuk. Sakkor jöttek a zévek, jöttek a nehességek, met nem vót pénz. El kellett menjen Gicu, akkor két gyermek, de mindig kellett zeskolába, ide-oda. Sosztá Magyarország, Itália. Nem vót sok pénz, de akkor es. Akkor jött, ha úgy akarsz lenni, földbe vered be a pénzedet. Ha úgy akarsz, hogy legyen őszvel valami, me rengeteg e pénz. – *Mikor kijöttél ide, hogy érezted magad, mások-e a csíkiak, mint a somoskaiak?* – Hogy érzetem magamat? Furcsán! Úgy érzetem magamat, hogy, hogy monjam, nemhogy szédelős vótam, de akkor es ott ismertem mindenkit, itt pedig, ha elmentem a templomba es, akkor idegen vótam. De azét anyósom mindig melljettem vót. Nem bírom mondani, hogy rossz vót. Ténleg, én a szüvembe gondolom, hogy szeretett es engemet. Én es őt. Nem tom mennyire, de nem es tom, ki kéne-e monjam, vót jó es, vót rossz es. S így menen a zélet eléfelé. – *Hogy csináltál itt ismeretségeket?* – Úgy, hogy mindig szerettem beszélni, s hotyha elvótunk templomba, vaj jöttünk haza, akkor a szomszédokkal beszélgettünk. Osztá, tót a züdő, s úgy megismerkettem Lucival, Veronival, Bandrabulével, többvel, s most es barátok vagyunk, most es jóban vagyunk. Há! – *Jártál-e haza, miután eladódtál?* – Phú, há! Majdnem minden vasárnap. Há! Nem es tartottam eszt a hat kilométert nagynak. Nem! Sosztá, nemcsak én, Leo vót uljan egy éves, valamennyi, sakkor Gicival mentünk. Há érzetem, hogy bé kell menjek anyuékhoz. Sakkor mentünk bé Somoskába. Vót, amikor jött ő es, vót, mikor nem jött. Asztá szoktam Leoval menni gombászni, aggyig mentünk, míg béértünk anyuékhoz. Vittünk arra es, mikor jöttünk, gyüttünk ide es. – *Anyudékkal maradt-e valaki?* – Igen, húgom, Veroni. Asztá felnőtt. Asztá elment ő es dogozni, osztá apu mekhalt, osztá anyu. Osztá ök elmentek, osztá maradott a tesvérem anyuék nál. – *Nektek mint fiatal párnak, volt-e alkalom disztrálódni?* – Vót discoteca, vót. Néha szoktunk mük es Gicival elmenni. – *Igen?* – Igeen biza. Vót! Vót, hogy elmentünk. Úgy üsmertesztünk meg többvel, úgy. Monta Gicu, hogy ez Veroni, ez rendes. Sakkor szoktunk így beszélgetni, s kötöttünk prieteniát, melik mekvan most es, pedig el van menve idegen országba. De néha mikor hazajő, egy kávéra összefutunk. – *Komáitok, akik keresztelték a gyermekeket, itt vannak-e?* – Há, igen, Leoé, es vannak Csíkba, Márta Andrásval, Ángi Visztervel, vannak Csíkból es, vannak Somoskából es. Dzsozsónak pedig Veronink van, Anna, Szimi, Mádalina s még egy fundurekcsini, Cseli. Melikek vótak. Most es tarcsuk a kapcsolatot. Ők es el vannak menve. Mádalina Kánadába, Szimona Kretán. Mikor haza szoktak jönni, akkor itt vótak

nálunk, férjivel. Pedig ő Krajováról van, mégis aszt mondja, cumătră. Tarcsuk a komaságot. – *Somoskából még vannak-e ide kiadódva?* – Vannak! E jó páran. – *S velük nem...?* – De. Tényleg, Ángival jól vajok, mindenkivel. De akivel még szoktam egy kávét, inkább beszélgetünk, az Ángi. Még vannak. Van Rózsa, idefel. Őt es szoktam egy kávéra behívni. De van melikkel nem es, csak köszönünk. Templomnál vagy máskor. – *Azt mondd el, milyen volt, mikor az embered sok időre elment külföldre dolgozni.* – Há, nehéz vót. Ténleg. Nem vótak telefonok. Dolog es vót, ugye, met nem vót itthon. Nem vót jó! – *Honnan volt erőd neked?* – Há, mindig kemén kell légy ebbe a zéletbe. S vót anyu s apu. Melikek támogattak. Még egy pénz, még egy mittudom én. – *Sok-sok esztendő eltelt így.* – Hát. 22. Oszta Gicu elment Németországba, többet fogott nyerni, kölkök felnöttek akkor. Vót, én es kipróbáltam dolgozni, úgy tuttunk egyet lépni eléfelé, hogy elkesztük eszt a házat, ha leen a gyermekeknek. S mindenki assizsem a gyermekeké dolgozik. Nem magunkét. Met én ténleg rivik gondolok. – *Nektek is egy életetek van.* – Há van. Van. Pedig. Hm. Há van. – *Az hogy volt, hogy az embered elment hosszú időre, és meg kellett bízál benne, és ő is benned, hogy kitartotok?* – Figyelj, én aszt hiszem, hogy mindenki ömagára kell gondoljon. Érted-e? Én tudom magamét gondolkozni, s én felelek mindennel, de én nem tudok avval felelni, ő micsinált. Sem itt, sem a túlvilágon, sem sohol. Nekem mindig aszt monta édesanya, hogy úcsináljátok a dolgot, hogy másodnap bé tuggy nezni a tükörbe. Érted-e? Lásd meg magadat. S ne szégyellj. Hogyha fiatal vagy, mittudom én, akkor asz más dolog. De miután van egy családod, akkor kell gondolkozzál e családodhoz. S mindenki felelős kell leen, hogy mit csinál. Úgyhogy én ténleg nagyon boldog vajok, fejem fel, nem szédelem benezzek a tükörbe. – *Ha meggyűlnél azzal a Bernivel, aki 18 esztendő volt, mint mondanál neki?* – Tod, mit mondanék nekije? Hogy, nem hogy nagyon rossz volt a zéletem, met akkor én es viszem a hogyhívjákba, de ugyes szerintem gyermekeim ugyes szeretném, hogy leenek, férhez nem szeretnék még egyszer menni. (*kacag*) Elfogadnám Leot es, Dzsodzsot es, lehet, hogy kettőt melléje, agyiig dolgoznám, kidolgoznám magam, férhez nem mennék. Nem tudom, minek. Jó, szeretem a férjemet, semmi további nélkül. Nem szeretem e szokását, 22 év után es. De nem baj, menünk elé. – *A többi barátnőd, akiknek az embere még el van menve, ők hogy bírják?* – Hát, Lucinak es el vót menve, s el van menve a férje. Mük ténleg mek is találjuk egybe, ténleg nagyon sokat dolgozunk mezőn. Tavaly is együtt vótunk. Tudom, hogy bírja ő es, met kemén asszon. Van oan es, meik nem bírja ki, hogy a férje el van menve egy évet. De a zeim el vót menve egy évet. (*Egy évet, miután hazajön egyszer, aztán még egy évet, stb.*) Ugye, én lefoglaltam magamat, met vót mivel. Küldött egy kis pénst, az nekem jó volt. S dolgoztam. Nehezebb, miután anyuék nincsenek. – *A ti generációtok miben más, mint az anyudéké?* – Anyu,

Duma Bernaveta második gyermekével. Megfogták, hogy „ne szoruljon fel”.

mikor vót gyermek, akkor ő mezítláb járt. Vótak sok disznó, állatok, met apó vette a fődeket, mindig kötött, mindig vót bocskor nekijek. Akkor teniszba mentek misére. Szóval, mire vótunk műk, vót farmernadrág, blugi. Há, nem es bírom, apu el vót menve, vót arany hogyhívjákunk, mi nem vót. Akkor jöttek a tanárok, vettek aputól blugi pantalon. Akkor vót shop. Mentek le Bukurestbe, onnat vették ki dolart. Oszta vót a márka, mint elment apu Magyarországra, met apu es el vót mindig menve. Úgyhogy anyu es kemény vót, s münköt es megtanított, hogy a zember dolgozik, s nő otthon ketszer többet, mint e férfi. Há, ő elment, csinált egy dolgot, anyu otthon 7 gyermekkel. Akkor nem több vóte dolga. Akkor Gicu elment, dolgozott ott, vót egy programja, vót egy szálárja. Nekem itthon nem vót se programom, se szálárom, nem vót..., na így. – *Hogy kaptad ezt a nevet, hogy Bernaveta?* – Apu tette e zén nevetem, sajnos. Azét met vót a műk falunkba egy cigán, de ténleg cigányok vótak. Nem olyan nagy rokojások, ilyen romanizáltak. Szazoknak es vót egy leánik, saszes úgy hitták, Bernaveta, mint éngem. Mindig kérdesztek éngemet, most te kihé vagy? S akkor montam, Süket Józsié, met apu, Bezsán Józsi, de vót e poreklája, Süket. Sakkor apu szokott énekelni zakordeonból, mikor ő nalegén vót, guzsaljasba. S akkor mindig monták, azé, cigané, s akkor foktam sírni, hogy apu nem cigány. S akkor mindig gondoltam, hogy az a nevem van, mint annak a csajnak, cigán csajnak. De apu szerette eszt a nevet. – *Gyerekeidnek hogy adtad a neveiket?* – Há, Gicu szerette Le-

onardot, Bogdant, sakkor úgy atta fel, s mikor mekszülettem Dzsodzsot, akkor Gicu el vont menve Magyarországra, s akkor én kerestem ki eszt a Georgiana Antoniát. Ilyen, szerettem mind a kettőt. – *Nem gondoltatok arra, hogy régi neveket adjatok: Mária, Veronika, Anna?* – Hát, niha Máriára gondoltam, tode, de annyira szerettem eszt a Georgianat, s mondom, hogy legyen modern. S Antonia, az azért tettem Antonia, met szokott a faluba eljöni egy család, meliknek vót egy kislánya. S mindig: Antonia, Antonia! Nekem valaminek jönnek jött, s akkor én es úgy tettem Antonia. – *A te generációd hogy vette, hogy a gyerekekkel már románul beszéltek?* – Valahogy, tudod-e, hogy vót, mentek a ziskolába, sakkor majdnem mindenki románul beszélt. Sakkor, ha nem vót kivel itthon csángóul beszéljek, akkor én es románul foktam beszélni a gyermekeimvel. – *Hogy látod, melyik volt magyarosabb falu, Somoska vagy Csík?* – Hát Somoskába. Itt Csíkba zöregaszonyok modernabbak, mint Somoskába. Itt ha elnézed vasárnap, ritkán látsz katrincát, ha bémensz Somoskába e templomba, régi, öreg nőket katrincába fogod el. Itt modernabbak. – *Amikor először találkoztam veled, volt Csíkban egy énekverseny, még Tünde volt a tanárnő, az asszonyokkal készítettetek, és te az Édes Gergelemet énekelted. Anyudtól tanultad?* – Igen. Otthon énekelt. Csak most nem tudom ki végig. Mikor karácsonyba mentünk, akkor tanultuk tőle, magyarul, csángóul, hogy tuttuk mük

abba az üdőben, Ó szép Jézus... Ugye most nem emlékszem vissza riva, de hogyha valakivel lennék, saz énekelne, akkor visszakapcsolok én es arra a zénekre. – *Otthon, a családban szóba került-e, hogy baj, hogy elmarad a magyar nyelv?* – Hogy őszinte legyek, nem. Soha nem hosztuk elé. Nem beszéltük meg e családba. Én abba vagyok, hogy lehet, tonulják a magyart es, lehet tonulják a román es. – *Kalagorban azt mondták nekem, hogy nagyon megszólalták Bákóban annak idején, a szervicsban, mert nem tudtak jól románul. Ezért tanították románul a gyermekeiket.* – Há igen, Bákóban, igen. Ha Dzsodzsó es elmenen, akkor jól beszél románul, nem vevődik észre, hogy ő tuggya a csángót es. Bákóba, asz biztos, hogy ott mindig lenéznek, melikek csak románok. De lehet, mincsak asz mondja, melik elment egy faluból, mekvett egy apartamentot, s hogyha kimene e zuccára, akkor az lehet megpletykálja a zén gyermekemet, vaj másikét, vaj másikét, nem egy tiszta-tiszta román. De én szoktam Bákóba es beszélni, tudom, hogy nem érti senki. Ha veszek egy ruvát, aszt fel es kötöm. Met szeretem. Én iljen vagyok. Há!

1 Berni a mindenkori csiki magyar tanítók, és nem csak, lelkes és önzetlen támogatója. Vidám, vagány, töprengésre hajlamos lénye mindig kitűnt a falubeli fiatal édesanyák közül. Beszédmódjában érdekesen és természetesen vegyíti a magyarost a csángós beszéddel. Valószínűleg nem függetlenül attól, hogy két kedvenc lánytestvére Magyarországon él.

Csíki archaikus imák

Éngem angyal megőrizd,
Szent kereszttel megégyezzen,
Sátám tőlem tá(v)ul járjon,
Jézus maga velem legyen!
Ámend!

Szent Borbár a zégbe,
Térgyig álló vérbe,
Könyökü könyübe,
Arangyhaja leereszve,
Vasrudakval lecsittetve,
Ki ezt a zimáccságecskát elmohassa minden
nap bá eccer, annak küskörme se esik bümbe.
Ámend!

Én ajánlom keves imáccságecskámat
Búdogságos Szűzmáriának tiszteletire, dícsíretire,
Legyen velünk felküttünkbe, lefektünkbe,
És mindentül megőzözzön,
Tüztül, víztül, hirtelen háláltul,
Gonosz embernek szándékjától,
Pogánnak kezeitől. Ámend!

Mentünk bé, guzsajoskottunk ott, s ozto az a néne Máris ingemet tanyított, – né, Ilonka, tanuld meg ezt a zimáccságot! S ujan jól felvettem a fejembe, s megtanultam. Nem felejtettem el, na! Ezt el lehet mondani regvel es, este es, örökké!

Duma Antalné Pisti Ilona (szül. 1956)
Petres László gyűjtése

Példát adok, és példaképektől tanulok

Beszélgetés Tamás Orsolya csíkfalusi tanárnővel

– Orsi, kérlek, mutatkozzál be, mesélj egy kicsit gyerekkorodról!

– Tamás Orsolyának hívnak, 26 éves vagyok. Csíkszere-dában születtem, ott nőttem fel, ott iskoláztam és onnan kerültem Csíkfaluba, ahol már négy éve tevékenykedem délutáni foglalkozások keretén belül, tanárként. Négyéves voltam, amikor eldöntöttem, hogy óvó néni szeretnék lenni. Igaz, időközben még más szakmák is megtetszettek, amiket az „óvónéniskedés” mellett szerettem volna végezni kiskoromban, mint például az állatorvos, dinócsont-kutató, színész. Mindezek az érdekes szakmák mellett, ami mindig bennem volt, az az, hogy gyermekekkel foglalkozhassak, így, amikor 8. osztályban dönteni kellett a középiskolával kapcsolatban, igyekeztem úgy választani szakot, hogy könnyen tudjak onnan tanítóképzőre menni. Sajnos, abban az évben, amikor kezdtem volna a középiskolát, nem indult Udvarhelyen tanítóképző szak (Udvarhelyet nem tartottuk olyan idegennek a családban, mert a testvérem és az unokatestvérem is oda jártak középiskolába), ezért másat kellett válasszak. Így kerültem a csíkszere-dai Márton Áron Főgimnáziumba, filológia szakra.

– Ismertél környezetemben, az iskolában még más gyimesi vagy moldvai származású embereket, gyerekeket?

– A gimnázium azért is volt meghatározó tényezője a Moldvában való tanításomnak, mert volt egy gyimesi osztálytársam, aki tanított nekünk moldvai táncot, amikor a maturandusunkra készültünk. Akkor találkoztam először a csángó kultúrával.

– Egyetemi tanulmányaidat Kolozsváron végezted...

– A középiskola után a Babeş–Bolyai Tudományegyetem óvó- és tanítóképző szakán folytattam tanulmányaimat. Másodéves voltam, amikor az unokatestvérem elkezdett dolgozni a Moldvai Csángómagyar Oktatási Programban. Ugyanebben az évben, az egyik egyetemi tanárnő szervezett egy kirándulást Moldvába, ahová én is elmentem. Ezek a történések mind felkeltették az érdeklődésemet, s miután végeztem az egyetemmel, én is elkezdtem dolgozni a programban.

– Milyen emlékeket őrzöl az első csíkfalusi napokról, hétről? Emlékszel, hogy milyen gondolatok jártak akkoriban a fejedben? Visszatekintve, milyen volt az akkori Orsi?

– 2017 szeptemberében kezdtem a tanítást Csíkfaluban. Érdekes volt a kezdés, mert akkor újították fel a házat, és

Tamás Orsolya tanítványaival a Csengő vers nevű rendezvényen
az első két hétben csak egy szoba volt használható, ezért a tanítást is nehezen, kicsit később tudtuk elkezdeni. Szerencsém volt, mert a kolléganő, akivel kezdtem, már az előző évben is ott volt, és ismerte a gyerekeket, a gyermekek pedig ismerték őt, ezért nem azzal kellett kezdeni, hogy összeszedjük azokat, akiket majd kell tanítsunk. Neki köszönhetően a gyermekekkel való ismerkedés is könnyen ment, hamar megszoktak. A befogadásom és a bizalom kölcsönös kialakulása azonban később, csak a második évben történt meg, és azóta fokozatosan erősödik.

A gyerekekkel az első találkozások érdekesebbek voltak számomra. Új voltam ott, senki nem ismert, és természetesen a nagyobb gyerekek lelkesen belevágtak a „tegyük próbára az új tanító néni” programba. Most már tudják, hogy mit lehet, és mit nem lehet nálam.

Akkoriban mint frissen végzett, kezdő pedagógus kezdtem munkámat, igyekeztem bevetni minden, az egyetemen megtanult pedagógiai elvet. Nem mondom, hogy könnyű volt, viszont nagyon sokat fejlődtem. Mivel az állami iskolában is tanítottam, megtapasztalhattam az iskolában a keretek, elvárások közé zárt, és a délutáni oktatásban a szabadabb tanítást is. Jó volt az iskolában is dolgozni (ott csak két évet töltöttem), mert könnyen össze tudtam kapcsolni az ott tanultakat azzal, amit a magyar házban tanultunk, könnyebben el tudtam mélyíteni az anyagot, az új információkat. Visszatekintve az akkori énemre, elmondhatom, hogy én

is nagyon sokat fejlődtem. Akkoriban, határozatlan voltam, mindenért aggódtam, hogy vajon jól tanítok-e, vajon helyesen döntök-e. Ma már teljesen nyugodtan intézem a dolgaimat, nem aggódom sokat azon, hogy vajon helyesen teszem-e, amit teszek, mert látom, hogy a gyermekek fejlődnek és tanulnak. Látom, hogy szeretnek magyar órára járni, mind a 3 éves, mind a 18 éves, és ez hatalmas megkönnyebbülés számomra, mert ez azt jelenti, hogy nem az ösztöndíjért jönnek, hanem azért, mert tényleg érdekli őket.

– *Hogyan alakult a faluval való viszonyod?*

– Annak ellenére, hogy nem sokat tudtam ezelőtt a csángókról, elmondhatom, hogy sikerült megszeressem őket, s a falut, ahol tanítok. Az emberek nagyon befogadóak, és hamar befogadtak. Nekem is sikerült hamar átvenni szokásaikat, beszédüket. Igaz, amikor Csíkszeredában vagyok, nem kezdek el „csángósul” beszélgetni, a két világ nem folyik teljesen össze bennem. Nem is lehet szerintem a két világot összemosni, mert az egyikben a példakép szerepét töltöm be, akihez sok problémával fordulnak az emberek, viszont Csíkszeredában én vagyok az, aki a példaképektől tanul, én fordulok a szüleimhez bizonyos problémákkal.

Örülök, hogy négy éve Csíkfaluba kerültem. Nagyon szeretem a falut. Kedvesek az emberek, jó a nyelvallapot, hűek a szokásaikhoz. A fiatalabb generáción érezhető a nyelv- és kultúraváltás, de szerencsére nem olyan erősen, hogy probléma legyen. Úgy vagyok vele, hogy én a tölem telhető legtöbbet megteszem, hogy lassítsam ezt a folyamatot. Nem gondolok arra, hogy mi lesz a továbbiakban, hogy teljesen elrománosodnak-e vagy sem. Most, amit tudok, megteszem, és bízom a tanítványaimban, hogy látják, ez az egész magyar oktatás értük van, a kultúrájukért, és remélem, majd ők is

fogják küldeni a gyermekeiket magyar órára. Számomra fontos az, hogy a gyermekek ne azért jöjjenek magyar órára, mert otthonról kötelezik, hanem azért, mert ők szeretik, ők akarnak jönni.

– *Biztos sok szép emléked van az elmúlt évekből. Meséld el egyet!*

– Rengeteg szép emlékem van, nem is tudnám felsorolni őket. A gyermekekkel minden pillanat érdekes, vicces. Nincs olyan emlék, amit külön kiemelnék, talán az, amikor legelőször az úton nekem szaladtak, hogy megöleljenek. Akkor éreztem, hogy elfogadtak, befogadtak. A szomszédasszonyommal van egy vicces emlékem. Egy kicsi kölyökkutya szokott a magyar házhoz, adtam neki enni, ezért sokszor járt hozzánk. Egyik este ájtott a szomszédasszony, akitől akkoriban hordtuk a vizet (az első évben, amikor odakerültem, a szomszédból hordtuk a vizet, mert a hidrofór el volt romolva, és nem ezért nem volt a házban víz), meglátta a kutyát, és ennyit mondott: „Milyen szép cinka cenkétek van!” A mondat első felét értettem, viszont a „cinka cenke” szavakra nem tudtam, mit reagáljak. Visszakérdeztem, hogy mink van, amikor elmagyarázta másképp. Akkor tanultam meg a cinka (kislány) és a cenke (kutya) kölyök) csángós szavakat.

– *Milyen tanácsot adnál annak, aki majd a helyedbe lép?*

– Sokat változtam, sok mindent tanultam. Ha valaki a helyembe jönne, akkor azt tanácsolnám neki, hogy legyen határozott, kitartó és türelmes. Nagyon könnyen lehet dolgozni a gyermekekkel, ha türelmesek vagyunk velük. Igaz, mindezek mellett, szeretni is kell a gyermekekkel foglalkozni, nem csak odamenni, kiabálni és szigorúan foglalkozni velük. Úgy csak elmegy a kedvük az egész magyar tanulástól.

ELŐFIZETŐK

ROMÁNIA

ADAM VALERIAN – Marosvásárhely; ANTAL ISTVÁN – Székelyudvarhely; BAJNA GYÖRGY – Gyergyószentmiklós; BÁLINT MÓZES – Székelyudvarhely;
CSISZÉR IMRE CSABA – Csíkszereda; CORNEL CADAR – Iași; DANIIL IOAN – Bákó;
FORRAI TIBOR – Homoródszentpál; FÜLÖP LAJOS – Székelykeresztúr;
ISTÓK GYÖRGY – Klézse; ISTOC MIHAI – Klézse; KAKAS ZOLTÁN – Sepsiszentgyörgy; KISS MIKLÓS – Csíkszereda; KONSZA VILMOS – Sepsiszentgyörgy;
KOVÁCS ISTVÁN – Sepsiszentgyörgy; KÜRTI JENŐ – Marosvásárhely; LÉSTYÁN SÁNDOR – Kézdivásárhely;
PÉNTEK JÁNOS – Kolozsvár; ROBU ALEXANDRU – Kolozsvár; SEPRÓDI JÓZSEF – Dicsőszentmárton; SÓGOR CSABA – Csíkszereda;
TAMÁS KLÁRA – Csíkszereda; TÁNCZOS VILMOS – Kolozsvár; TIMÁR KARINA – Kolozsvár; VITOS LÁSZLÓ – Csíkszereda

MAGYARORSZÁG

ANGER OTTÓ BÉLA – Szeged; BITTMAN KÁROLY – Zirc; CSÓTI MÁRTA – Budapest; DEMSE MÁRTON – Budapest; DÓSA GYULA – Szolnok;
Dr. ERDEI ANTAL – Gyöngyössolymos; ERDŐSINÉ KÉRY JUDIT – Budapest;
FELFÖLDI ELEK – Budapest; GÁTAY ISTVÁN – Devecser; GERGELYNÉ KOVÁCS MÁRIA – Budapest;
GYÖNGYÖSSY LAJOS – Budapest; Dr. GYURKOVITS KÁLMÁN – Mosdós; HÉJJ CSABA – Budapest; HORVÁTH JÓZSEFNÉ – Velence;
HUDÁK JÓZSEFNÉ – Szerencs; Dr. ISZLAI SÁNDOR – Berettyóújfalú; JÓZSA LÁSZLÓ – Tápiógyörgye; Dr. KÁLMÁN FLÓRA – Kecskemét;
KEÖVES FERENC – Páty; Dr. KÉRY SÁNDOR – Budapest; Ifj. KÉRY SÁNDOR – Budapest; Dr. KÓVÁRY GYÖRGY – Zirc;
KUKODA VILMOS – Zirc; MOLNÁR ALADÁR – Sopron; MUNKÁCSI GYÖRGY – Szolnok; NAGY JUDIT – Pécs;
PAPP DEZSÓ – Békésszentandrás; Dr. SURDY MIKLÓS – Budapest; SZAMOSI ELEMÉR – Budapest; SZEMES KÁLMÁN – Budapest;
TOST ATTILA – Sopron; UJVÁRI FERENC – Kiskőrös; VÁRKÖVI LÁSZLÓ – Vác; VERES PIROSKA – Vértessomló; ZIRCI ORSZÁGZÁSZLÓ ALAPÍTVÁNY – Zirc

MÁS

Dr. DOBÓ ATTILA – Németország; Dr. DOBÓ TIBOR – Németország; FODOR ALBERT – USA; KISS ISTVÁN – USA; SZABÓ KRISTÓF IMRE – Németország

INTÉZMÉNYEK

ATCOM SZÖVETKEZETI TÁRSASÁG – Csíkszereda; BOD PÉTER MEGYEI KÖNYVTÁR – Sepsiszentgyörgy; Csíki SZÉKELY MŰZEUM – Csíkszereda
KÁJONI JÁNOS MEGYEI KÖNYVTÁR – Csíkszereda

21001
9 771224 535005